श्रीः

रामकृष्णसूरिविरचिता

भार्गवचम्पूः ।

प्रथमः स्तबकः ।

श्रीपतिं प्रणमद्वृन्दारकवृन्दाभिनन्दनम् ॥
भवबन्धच्छिदं वन्द्यं वन्दे मान्द्यनिवृत्तये ॥ १ ॥

देवः शारदपद्मकोरकमदप्रध्वंसिपद्माकुच-
प्राग्भारस्फुटचारुपत्ररचनाचातुर्यरत्नाकरः ॥
लक्ष्मीनेत्रकटाक्षवीक्षणशरव्यापारलक्षीकृतः
क्षिप्रं पक्षिपतिध्वजो वितनुतां शास्तं प्रशस्तं मम ॥२॥

निर्निमेषैपदावाप्यै संविशन्ति वनेष्वमी ॥
गुणजालयुताः सन्तो धीवरा इति मे मतिः ॥ ३ ॥

मानससंचारिपदा भव्यगुणा भूतिमाश्रिता सरसा ॥
सत्कृतिरपि बहुकाकैः कलहंसीव प्रदूष्यते कुजनैः ॥ ४ ॥

तत्र ।

---

१ वृन्दारकवृन्दो देवसमूहः । २ जडबुद्धित्वनाशाय । ३ शरत्कालीन-
पद्मकलिकागर्वहरौ यौ कुचप्राग्भारौ (प्राग्भारौ शैलशृङ्गौ (टेंकडीति भाषा-
यां) ताविव कुचौ स्तनौ, 'उपमितं व्याघ्रादिभि'रिति समासः) तयोः स्फुटा
स्पष्टा या चार्वी सुन्दरा पत्ररचना कस्तूरीकुङ्कमादिभिश्चित्रलेख्यं तद्विषयं
या चतुरता तस्या रत्नाकर इव । अतीव कुशल इत्यर्थः । 'शैलाग्रे शिखर
दन्तः प्राग्भार इत्यपि' इत्यभिधानम् । ४ गरुडध्वजः । ५ शास्तं मङ्ग-
लम् । ६ निर्निमेषा देवा मत्स्याश्च । ७ काननेषु उदकेषु च । ८ भतिरैश्वर्यं
भस्म च ।

भव्यालंकृतिहृद्यवर्णसुपदन्यासोज्झितामत्कृतिः
केयं नूनमनल्पदूषणपदं स्यादेव किं तावता ॥
सन्तः सन्ति सदा यदास्यसरणीसंचारिणः प्रस्फुर-
द्दोषास्तेपि गुणाः स्युरम्बुदमुखैरम्भासि सिन्धोरिव ॥५॥

अस्ति च चतुःसमुद्रवलयमध्यगतसकलवसुन्धराखण्डमण्डनं खर्वीकृतशर्वारिगर्वपर्वतैः विनिर्जितकोपाटोपैः स्फुरज्जटामुकुटविराजितोत्तमाङ्गैः पुरन्दरादिवन्दितवन्द्यसुन्दरमुकुन्दपदारविन्दमकरन्दषट्पदैरविरतनित्यानित्यवस्तुविचारपरवशैर्मुनिजनैर्जनितसौभाग्यं सारिकासारसहंसशुकचक्रवाककोकिपरपुष्टकण्ठध्वनिभिः पान्थानाह्वयदिवातिरमणीयमसमप्रदेशं कस्तूरीहरिणवराहसमुत्तुङ्गमातङ्गगवयकृष्णसारमृगपञ्चाननप्रभृतिभिर्वनचरैरप्यन्योन्यमवनपरैः पशुभिरधिष्ठितम् अधरीकृतनन्दनवनरामणीयकं निजाविमलकीलालबहुललोलकल्लोलोच्छलल्लालिततरतुषारपवित्रिताखिलराशे(?)जनाभखण्डसुकीर्तिकेतुपट्टैः स्नानार्थागतकिन्नरीगणनिर्धौतस्तनकुङ्कुमपङ्काङ्कितोत्तुङ्गतरङ्गवत्या भगवत्याः सरस्वत्यास्तीरम् ।यत्र परोपकारार्थजन्मानोऽनेकशाखिनः कमनीयपरिच्छदाः फनपा इव पादपाः सन्ति । यत्र च लताः सर्वर्तुपुष्पवत्योपि अप्रदोषविकासिन्यो मुनिनिचयावचितकुसुमाः सन्ति ।

चूताश्वत्थकपित्थकुन्दतिलकप्लक्षाक्षसन्तानकै-
र्बिल्वानीलतमालतालपनसप्रोचाप्रियालेङ्गुदैः ॥

१ ह्रस्वीकृत–लघूकृत–। २ परपुष्टाः कोकिलाः। ३ रामणीयकं सौन्दर्यम् । ४ कीलालं उदकम् ।५ फनपाः मेघटवा ? । ६ ‘तिळवा’इति भाषायाम् । ७ कल्पवृक्षाः ।

खर्जूरार्जुनभूर्जलोध्रबकुलैराम्रातकाद्यैरपि
व्याप्तं तद्वरभूरिभूरुहगणैर्देवैर्यथा विष्टपम् ॥ ६ ॥

बहुलशकुनि विपुलार्जुनमामितसकृपभीष्मशतद्रुपदम् ॥
सुबहुशिखण्डिसमाधिकं भारतचरितात् सरस्वतीतीरम् ॥ ७ ॥

नूनमीर्ष्याभरादिव तयैव सरस्वत्या ।
अमरपुरसमृद्धिस्पर्द्धया वर्धयित्वा
निजरुचिरतटाकप्रान्तसौभाग्यभाग्यम् ॥
तदनुभवसमोदस्तापसानां समूहः
समकृतसुरसम्पद्यस्य हः सस्पृहोपि ॥ ८ ॥

कदाचित्तत्र निगमाध्ययनचयनादियजनदत्तावधाना विषविषमविषयाविषह्यरयग्रस्तविवेकग्राम्यजनानुग्राहका निखिलनिगमार्थपारदृश्वानो वशीकृतकरणान्तःकरणमातरिश्वानो भूरि यज्वानस्तपस्विनोवतेरुर्येषामतिविचित्रतमं चरितम् ॥

भवे रता अप्यभवाश्च केचिद्रमापसक्ताअपि नो रमापाः ॥
हिरण्यगर्भोपसृतास्तथापि हिरण्यगर्भास्तु न ते द्विजाढ्याः ॥ ९ ॥

---

१ आम्रातको मधूकवृक्षः । २ जगत् । ३ शकुनिः पक्षिः दुर्योधनमातुलश्च । ४ अर्जुना वृक्षाः अर्जुनो भीमानुजः । ५ सकृपाणि सुदर्शनानि भीष्माणि भयङ्कराणि शतानि अनन्तानि द्रुपदानि वृक्षस्थानानि यस्मिन् पक्षे कृपः कृपाचार्यः भीष्मः प्रसिद्धः द्रुपदः द्रुपददेशराजा प्रसिद्धः । ६ शिखण्डी मयूरः भीष्मशत्रुश्च । ७ करणानि इन्द्रियाणि । ८ भवः शङ्करः संसारश्च । ९ रमापः श्रीपतिर्विष्णुः द्रव्यवांश्च । १० जगदुत्पत्तिकरो विष्णुः ११ हिरण्यगर्भः श्रीमान् ।

संसारतापसंशान्त्यै तपोभिस्ते तपस्विनः ॥
चित्रं सततमर्चन्ति श्रीवरं जनताप[1]दम् ॥ १० ॥

अवतीर्य सरस्वतीतीरं वीरु[2]त्तरुणतरुसमुन्निद्रसान्द्रकुसुमसमूहो-द्भमद्भ्रमरमञ्जुसिञ्जनप्रणु[3]न्ना इव स्वयमपि तत्तटपावित्र्यहृतचित्ताः सत्रार्थं मन्त्रयामासु ।

इतो भूमी रम्याऽसितमृगपदाङ्कैरतितरा-
मितो दर्भाः शश्वद्धरित इह नीवारपटलम् ॥
इतो वातः सारस्वतजलकणान् मूर्छति वहन्
पिकः प्रोच्चै रम्यं मधुसमयमावेदयति नः ॥ ११ ॥

अपि चास्माकम् ।

यज्ञसम्भारसौलभ्याद्विलुभ्यन्मनसामिह ॥
वृत्तिमुत्साहयत्येतत्तीरं सारस्वतं क्रतौ ॥ १२ ॥

तद्युज्यतेत्र यज्ञभागभुजः सुधाभुजः सभाजयितुम् । ततः ।

युक्तमित्येव ते सर्वेप्यनुमान्य समुत्सुकाः ॥
समग्रां सत्रसामग्रीं कल्पयांचक्रुरञ्जसा ॥ १२ ॥

अनन्तरं कर्षणादिना भूशुद्धिं विधाय विरचितश्च ।

तत्ताच्चिन्हवदुन्नतोन्नतचतुर्द्वारः सुधा[4]ञ्जितः
प्रत्यग्रस्फुरदाम्रपल्लवभरक्लृप्तोल्लसत्तोरणः ॥
सद्धूपैरभिशोभितश्च निगमध्वानैकशाली पृथु-
प्रा[5]ग्वंशः कुशनिर्मितास्तरणवान् रम्यः क्रतोर्मण्डपः ॥ १४ ॥

---

१ दुष्टजनानां तापदं जनता जनसमूहः तस्य पदं स्थानम् । २ लतासमूहः वीरुत् । ३ प्रणुन्नाः प्रेरिताः । ४ सुधया चूर्णेन रञ्जितः धवल इत्यर्थः । ५ पृथुः भव्यः प्राग्वंशः यस्मिन् । हविर्गेहात्पूर्वदेशे सदस्यादीनां यद्गृहं स प्राग्वंश इत्यभिधीयते ।

अग्निशालायां च गार्हपत्याहवनीयादीनां शरणानि मेखलाभिरुपशोभितानि विरचय्य ।

ततः स्नात्वाथ सलिले सरस्वत्या मुनीश्वराः
कृतजप्याश्च ते विप्रा यज्ञवाटमुपागमन् ॥ १५ ॥

प्रविश्य तस्मिन्विशालेपि सशाले मण्डपे प्रागग्रेषु दर्भेषूपविष्टाः प्रविभक्तकार्याधिकारा मुनयो महता पुण्याहघोषेण दीक्षां प्रवर्तयामासुः । तत्र प्रथमं मुख्यदेवतोद्देशेन क्रियमाणे सङ्कल्पे विकल्पस्तेषामन्तःकरणसदनं मदमत्तमातङ्ग इवोच्चशिलोच्चयदरीमध्यमध्यतिष्ठन् हरिहरविषयः ।

जगतामीश्वरत्वेन त्रयः पूज्यास्तथाप्ययम् ॥
नरः कस्यानुसरणादत्यन्तं क्षेममश्नुते ॥ १६ ॥

इति तथाविधे व्यतिकरे हिरण्यगर्भोपासकाः प्रोचुः । अहो कथमेते पण्डिता अपि हस्तस्थितवस्तुवीक्षणकृते दर्पणापेक्षावतां पन्थानमनुसरन्ति । यतः स्पष्टमेवैतत् ।

येन स्वीयेन धाम्ना ज्वलदनलचलज्जालमालागरिम्णा
पुष्टेनेष्टैस्तपोभिर्लयसमयतमस्तोमलीढान्तराणाम् ॥
नृणां पूर्णात्मबोधप्रमदमविदुषां दृष्टिरुन्मीलिता द्राक्
यष्टव्यः सृष्टिनाथः स तु सततमतः सर्ववेदैकसर्गः ॥१७॥

तदुत्तरं सानुशयं शैवाः ।

यदङ्घ्रिप्रेक्षार्थागतमुदितवृन्दारकजनः
प्रभाचक्रभ्राजन्मुकुटतटसंघट्टगलितैः ॥

१ स्थानानि । २ यज्ञस्थानम् । ३ व्यसने । ४ हिरण्यगर्भो देवः (ब्रह्मदेवः) ।

स्फुरद्रत्नैर्नित्यं जनितसिकतं प्राङ्गणमहो
यदीयं तं देवं भवमिह भजामः सुरवरम् ॥ १८ ॥

तदूर्ध्वं भागवताः ।

यो नेत्रश्रुतिभारतीप्रभृतिभिर्विज्ञायते नो गुणै-
र्यश्चाम्नायसमूहशीलनपरैस्तात्पर्यवृत्त्योच्यते ॥
तत्त्वानां निचयं प्रविष्ट इति या सम्भाव्यते स्वेच्छया
भक्तानां च भवाय भाविततनुः सेव्यो हरिः सर्वदा॥१९॥

इत्याग्रहग्रहोपमग्रस्तान्तरात्मानो महात्मानः स्वस्वोपासनवासनापरवशत्वेन परस्परं निजगदुः । ततः केचित् सुविचारशीलनपराः । आः किमेतेन विचाराचतुरेण भवतां विवादेन । तन्निशम्य वैष्णवादयः सर्वेऽप्येकीभूताः । कथमविचाराचतुरत्वमस्माद्विवादस्य यतो ब्रह्मादिदेवतानाम् ।

तिसृणामपि भूरिभाग्यभाजां जगदीशत्वमयं जगाद देवः ॥
स्मृतयश्च ततो वयं प्रपन्नाः शरणं तच्चरणाववापहत्यै ॥२०॥

विवेकिनः सत्यमुक्तं तथापि । यथा वा ।

दीपानामरुणसितादिकाचसारैः
क्लृप्तेषु स्फुटचषकेषु संस्थितानाम् ॥
दीपत्वं यदि च समं तथापि कान्तिः
श्वेतस्थे बहुलतमा तमांसि हन्ति ॥ २१ ॥

एवमेव निगमस्तुतपदनीरजानां तदुपाधिकृतवैषम्यजुषां तेषामीश्वरत्वाविशेषेपि यत स्तूर्णमर्णवसारे संसारे निमज्जतां जन्मिनामज्ञान-

१ स्वतन्त्रपात्रेषु ।

निवृत्तिद्वारा तत्स्वरूपसम्प्राप्तिफलमञ्जसा भविष्यतीति विज्ञानार्थं कश्चित्संप्रेषयितव्यः । ततः सर्वेप्यैकमत्यमनुसृत्य को वै प्रेषयितव्यः कश्च कार्यक्षम इति च विचारयामासुः । विचार्य च भैर्बचातुर्यादिचर्यावद्धुर्यं विधातृपुत्रं भृगुं तद्योग्यं मत्वा तं प्रत्यूचुः।

भृगो याहि क्षिप्रं प्रथितगुणशाली सकरुणो
भवाब्धेरातङ्कोच्चरणशरणोत्तारणपरः ॥
जगज्जन्मत्राणप्रशमनविलासेष्वयमिति
त्रिषु ज्ञात्वेहि त्वं मुनिनिचयमादाय झटिति ॥ २२ ॥

स इत्थमाकर्णितमुनिजनवचनो भृगुः स्वचित्तेऽचिन्तयत् । अहो किमेतत् । छलसाध्यमिदं कार्यं मां प्रत्युपदिशन्ति । नायं हितोपदेशस्तर्हि त्यजेदेकं कुलस्यार्थे इति सर्वेपि मां महदवज्ञान्धकूपे प्रवेशयन्ति । तदिदमकार्यमनार्यक्षममवधार्य प्रावोचत् ।

कथं जगत्पूज्यपदेषु शश्वच्छलप्रयोक्ता भविता समृद्धः ॥
जिजीविषुः प्राणहरं निगीर्य क्रूरं गरं को हि भवेत्कृतार्थः २३

एतन्निशम्य मुनयः । न त्वमीशानां छलमकार्यं कृत्वापि पापभाक् । यतः स्वार्थं न प्रवृत्तः सर्वलोकशङ्कापरिहारेण परोपकारार्थम् । अकार्यकारिणोपि परोपकारिणो न दूष्यन्ते । शृणु तावत् ।

सशम्भोरम्भोधिं प्रभवमभियातुं पशुपते-
र्विषं किं व्यापारो जगति कथयस्वास्तुतिपदम् ॥
स्तुतस्त्वाष्ट्रप्राणप्रमथनविधातुः सुरपतेः
प्रवृत्तिः सौभाग्यं वितरति परेषामुपकृतौ ॥ २४ ॥

---

१ प्रसिद्धगुणयुक्तः । २ आतङ्को रोगःपीडा वा ।

तस्मात्परोपकारार्थमकार्यप्रवृत्तिरपि न दूषणार्हा । प्रत्युत भीतिष्वपि फलतीति । पश्य ।

सम्प्राप्तं बत कर्दमादिभिरलं कष्टात्कलत्रं हरे-
स्तुष्टादेकमथाच्युतेन धरणीजन्मानमुन्मथ्नता ॥
आदित्यार्थकरेण सार्धमभितस्तेषां सहस्राधिकं
लब्धं कोपि समीहतेष्टफलके लोकोपकारं विना ॥२५॥

तत्तावत् त्वमप्यनया लोककर्तृप्रवृत्त्यापि भविष्यासि प्रशंसापात्रमित्युक्त्वा तूष्णीं स्थितेषु तेषु महर्षिषु ।

अथ परिहृतशङ्कातङ्कपङ्को मुनीना-
मनुनयपटुवाचां वाचमुच्चैर्निशाम्य ॥
तदुदितनयवर्त्मन्यार्पितात्मार्यवृत्तः
सरभसमभिगन्तुं व्यापृतोभूत्तदर्थे ॥ २६ ॥

इति सूरीन्द्रश्रीमद्रामकृष्णविरचितायां भार्गवचम्प्वां प्रथमस्तबकोयं समाप्तः ॥ १ ॥

—०:०—

द्वितीयस्तबकः ।

अत्रान्तरे । प्रभूततमतमा[1]स्विनीतमस्तोमसम्भूतजननयनोपरोधसंहारैकचतुरकरः सहस्रकरः समतिक्रम्य प्राचीमुखान्नभःसर[2]णिं स्वकरपरिमृष्टवारुणीदिगम्बरः कामुक इव शनैरस्ताचलविशालमौलिमनुससार । आश्चर्यमिदम् ।

१ अतिशयेन प्रभूता । २ आकाशमार्गम् ।

पुंसां पांसुहृदंशुमानयमहो निर्दोषरागामिमां
मानार्हामपि पद्मिनीं स्वरमणीं त्यक्त्वा प्रतच्यां रतः ॥
तत्सङ्गाय तदम्बरं परिमृशन् दोर्भिः प्रयात्यग्रतः
कष्टं धामवतोपि तस्य चरितं जारापराधस्तु कः ॥ १ ॥

अपि च ।

कृत्स्नं भूचक्रवालं निजकरनिकरैः सम्प्रशाम्य प्रचण्डै-
श्चातुर्वर्ण्यं च तत्तत्सुविहितकरणे योजयित्वाऽव्यलीकम् ॥
प्राप्ते कालेथ पश्चात्सपदि पुनरयं दीपसंक्रामितश्री-
रस्तं प्रत्येति कृत्वाप्यहह दिनकरः कोकलोकं सशोकम् ॥ २ ॥
अभ्युदये भवति नरः पूज्यो न विनाशकाल इति सिद्धम् ॥
अद्भुतमिदं यदर्घ्यैरुदयेऽस्तमनेपि पूज्यते भास्वान् ॥ ३ ॥

इति कौतूहलादनेकविधं तर्कितवत्सु जनेषु । अस्तंगतवति भगवत्यंशुमति अतिबहलतमतमस्तोमसंपूरिताम्बरतलोयं भुवनगोलको रत्यञ्जनकरण्ड इव संवृत्तः । अथ वा ।

निजकरपरिमर्शोद्भूतनूतनप्रमोद-
प्रसरसमनुरज्यद्वारुणीसङ्गसक्तः ॥
रविरसितपटेन व्यावृणोद्गन्तुकामो
भुवनमिव सलज्जास्त्वन्धकारच्छलेन ॥ ४ ॥

ततः सुगूढतरप्रस्तरोच्चयकन्दराधिष्ठितेषु वनचरसमुहेषु । भयादिव सञ्चरत्सूपवनतरुकोटरान्तरालतलं विहङ्गेषु । सनदत्सु च काककुलस्पर्द्धान्धीकृतादिवान्धेषु । मानवतीष्विव मुकुलितासु

---

१ तेजस्विनः । २ सुखेन यथातथा । ३ चकोर समूहम् ।

कमलिनीषु । प्रियविरहदूयमानसेषु कोकलोकेषु । प्रोद्यद्रव्ययौवनमदालसाङ्गनाङ्गरङ्गेषु रन्तुकामे रङ्गोपजीविनीव शनैः सञ्चरतीव भगवति मकरध्वजे ।

व्यसने इव सप्तांशुदीप्तजिह्वाप्रदाहिते
नभसि प्रोद्यताः किंतु स्फोटका इव तारकाः ॥ ५ ॥

अपि च ।

भास्वत्कराग्निसदग्धं नभोभस्मेव मेचकम् ॥
यास्तस्मिन्विस्फुरत्तारास्ता हुताशकणा इव ॥ ६ ॥

अथ वा ।

ध्वान्तस्यान्ताय गच्छन्नवविरहवतीं प्राग्दिशं प्रेक्ष्य दत्वा
सूर्यो धुर्यः स्वहस्ताहृतगगनसरस्तारहारानयासीत् ॥
मग्नं तं पश्चिमाब्धौ परयुवतिवशाद्वीक्ष्य पूर्वाकृतोरो-
घातभ्रश्यत्सुमुक्तो ज्वलितमिव नभस्तारकाढ्यं वदन्ति ॥७॥

ततः कलावानपि स्वीयकलाकलापेन निखिललोकलोचनानि कुवलयानि चाह्लादयन्नमितशिखरराजितमुदयाचलमूर्धानमारुरोह

रतिनाथसहायतां प्रपन्नः कुमुदानन्दकरः कुरङ्गलक्ष्मा ॥
ककुभां वलयं विभासयन्त्सन्नुदगादिन्दुरमन्दकान्तिकन्दः ८

नूनमिन्दिराबन्धोरिन्दोर्मदनसहायत्वं श्रिया प्रार्थितेन भगवता श्रीशेनैव प्रतिपादितम् ।

गीर्वाणैः संप्रमथ्य प्रसभमपहृतश्रीः पिता मे कलावां-
स्तत्सूनुर्बन्धुरिन्दुर्मम वितर विभो वित्तिमत्सानुरूपम् ॥

१ चक्रवाक समूहेषु । २ चन्द्रे । ३ चित्र वर्णम् ।

पद्मावाक्यानुरोधादिति दनुजरिपुः स्वीयसूनोः शशाङ्कं
वीरं विश्वं जिगीषोः सपदि रतिपतेः साह्यभूतं चकार ॥९ ॥
यातेस्तं चण्डभानौ निशि निबिडतमस्तामसं पूरिताया-
मिन्दुर्नीलाम्बरेणावृतवपुरसितस्यास्यमङ्कच्छलेन ॥
कृत्वैवं मानिनीनां मनसि मतमहो मानमाच्छिद्य चित्रं
भीत्यारूढः कुरङ्गे परिपतति नभस्याशु राजा द्विजानाम् १०
अत्र हेतुः ।
मानाभावात्सपत्न्या अनुनयजनितं सौख्यमप्राप्यमाणं
ह्वत्वा न्यासात्तदिच्छुस्तमथ विनिदधे रोहिणीचित्तवृत्तौ ॥
स्वस्यासौ सन्निधानादपसरति ततस्तन्न विज्ञाय जाड्या-
द्भूयोभूयस्तदर्थे विधुरतियतते नाधुनाप्याप्तकामः ॥ ११ ॥
अपि च ।
वयं विजितहृच्छया विषयसङ्गशून्या वयं
वयं प्रशसितेन्द्रिया इति च गर्वभाजो नराः ॥
स्मरेण जयता ध्रुवं विजित एष तन्नासिका-
विलेपनकृते सुधाचषक इन्दुरुज्जृम्भते ॥ १२ ॥
सौभाग्यं किल मूर्तमेव ककुभां लीलारविन्दांशितं
लक्ष्म्या देवनकन्दुकः किमु रतेः पात्रं सुधापायिनाम् ॥
शृङ्गारस्य करण्डकः किमुदधेः फेनस्य पिण्डाश्चिरा-
दित्थं संजनयन्भ्रमं समुदितः प्रोद्दामधामा विधुः ॥१३॥

---

१ नक्षत्रराट् चन्द्रः । २ प्रीत्युत्पन्नम् । ३ जितकामाः । ४ सुधपात्रः
...वा अमृतं चूर्णं च । ५ दिशाम् । ६ क्रीडागेण्डुकः ।

इत्थं तर्कयत्सु लोकेषु भृगुरपि सुधांशुधामधवलितविपुलता-रान्तरालो वियच्चरचकोरनिचयस्यामृताशनशालामिव सम्प्रवृत्तां त्रियामां समालोक्य विष्टम्भितगमनवेगः सम्पादितसान्ध्यविधिश्च तैरेव तपस्विभिः सह तत्रैव तां निशामनैषीत् ।

कोकानां विरहेण नूतनरतौ सीदन्नवोढाधिना
कान्ताश्लेषसुखानुरक्ततरुणीप्रेमातिरेकेण च ॥
पद्मानां परिमीलनेन कुमुदप्रोन्मीलनेन स्वप-
ल्लोकस्वापसुखेन सार्धमगमद्दोषा दिशं पश्चिमाम् ॥१४॥

ततः ।

अर्धोन्मीलत्कमलमुकुलोपान्तनिर्मुक्तगुञ्ज-
त्षट्पादालीकलरवनुतस्फीतसौभाग्यपूरम् ॥
दिग्मालिन्यप्रसरगरलग्रासकर्पूरगौरः
सुप्तोद्बुद्धद्विजकलकलैः प्रादुरासीत्प्रभातम् ॥ १५ ॥

तस्मिन्नवसरे ।

क्रीडामुत्थितपक्षिपक्षचलनैर्मालिन्यसत्यागतः
सत्कारं वपुषो जनोत्सवचयप्रेक्षास्फुटत्पङ्कजैः ॥
हास्यं चापि विधाय भर्त्रुपगमाद्यानं विना चालये
प्राची सङ्गतभर्तृकेव समभूद्दुत्तीर्णचीर्णव्रता ॥ १६ ॥

अपि च ।

खण्डितामिव तां प्राचीमनुनेतुमिवांशुमान् ॥
स्वकरस्पर्शमात्रेण कृतवाननुरागिणीम् ॥ १८ ॥

१ दोषा रात्रिः । २ रञ्जितां प्रीतियुक्तां च ।

बृहत्तिमिरसिन्धुरप्रमथनार्थमुद्गच्छतो
हरेः सपदि कस्याचित् समुपलेलिहानस्पृहा ॥
मुखाद्बहिरुपागता ललितशोणजिह्वेति किं
ततान भुवि विस्मयं तरणिबिम्बमर्धोदितम् ॥ १९ ॥

नभोम्भस्तामिस्रप्रसरदतिमालिन्यशरदः
सहस्रांशोरुच्चैरुदितवति बिम्बे द्युतिमति ॥
तमोनाष्टङ्गोत्राविवर इव संलीनपरमं
मुनीनां यच्चित्ते तदपि परिहर्तुं भृगुरगात् ॥ २० ॥

उषसि सरिज्जले निमज्जनं विधाय कार्यभरादिव संजातसङ्कोचनं नित्यकर्म समाप्य कृतविषयवासनानिधानांस्तपोधनानविलम्बितं जिगमिषुर्भृगुः सविनयमिदमभाषत ।

भवत्तथ्यवचःपथ्यपाथेयपथिकः पुमान् ॥
पाथोधिमपि वीथ्याम्बुप्रायं न मनुते कथम् ॥ २१ ॥

तत्कृतकल्याणरचनेन भवदाशीर्वचनेन समुत्पन्नकार्यविधानदाक्ष्योहं निर्विघ्नं गन्तुमुत्सुकोस्मि मामनुजानन्तु भवन्त इति । अथ कथनीयकीर्तय ऋषयः प्रोचुरुच्चैः ।

पन्थानश्च शिवास्तवामलमते गच्छन्तु कण्ठीरव-
क्रीडादारितदन्तिराजकलभैर्जुष्टां दशामार्तयः ॥
याहि क्षिप्रमुपैहि तात चपलं स्तुत्यं च कृत्यं बुधै-
राक्लिष्टं प्रविधाय सायक इव श्रीकण्ठचापच्युतः ॥२२॥

१ सिंहस्य सूर्यस्य । २ गुहायामित्यर्थः । ३ सिंहेन क्रीडया उत्पाटितो यः करिशावकः तत्प्राप्ताम् । ४ पीडाः । ५ पिनाकधनुषः प्रेरितः ।

तत्तात कृतकृत्यस्य तव क्षिप्रं पुनर्दर्शनमस्तु इति ।

मुनीशानां याशीर्वचनरचनोत्पादितधृतिः
प्रशान्तव्यामोहः सपदि सनितान्तप्रमुदितः ॥
त्रिलोकीसञ्चारक्षमगतिरजस्यधिवसतिं-
प्रतस्थे प्रस्थानोचितविधिमुपास्येष्टफलताम् ॥ २३ ॥

इति सूरीन्द्ररामकृष्णविरचितायां श्रीभार्गवचम्प्वां द्वितीयस्तबकोयं समाप्तः ॥ २ ॥

तृतीयस्तबकः ।

ततो भृगुर्गच्छन्नध्वानि कृत्यसिद्धिसूचकान् शुभशकुनानवलोक्य सहर्षम् ।

ध्वाङ्क्षा[2] दक्षिणतः प्रयान्ति सहसा चाषाः पुनः सव्यत-
श्चेतो मोदभरानतं च हरिणी शावेन सार्कं ययौ ॥
मन्दं गन्धजलौघबिन्दुनिचयप्रोद्भूतभारादिव
वाति श्लिष्टवियोगिनीहृद्वनीसीरः[3] समीरः पुनः ॥ १ ॥

तत्सर्वथा कृतकार्योहमार्यदर्शनार्थमागयिष्यामीति विचिन्त्य अनेककोटिविमानवलयशालिना त्रिदिवाध्वना विलम्बितपदं संचरन् । ज्योतिष्टोमादिना प्राप्तनाकसौख्यान् सुकृतिमुख्यान्[4] विलोकयामास ।

---

१ ब्रह्मणः स्थानम् । २ काकाः । ३ वियोगिनीहृदयरूपायां पृथिव्यां लाङ्गलमिव दुःखप्रद इत्यर्थः । ४ पुण्यवन्मुख्यान् ।

क्वचिद्विबुधसुन्दरीसरसतानसारस्वर-
प्रभूतरसलालसप्रसृतकर्णशृङ्गारकः ॥
क्वचिद्युवतिकोमलावयवसौष्ठवालोकन-
प्रदत्तनिमिषोज्झितस्तिमितनेत्रपङ्केरुहः ॥ २ ॥
क्वचिच्चटुलकोकिलाविकलकण्ठघण्टारव-
प्रतिध्वनितपूरिते महति नन्दनाख्ये वने ॥
स्मरप्रहितसायकव्यतिकरातिभीरुः स्वयं
प्रयाति च मृगीदृशः स्तननगान्तराले जवात् ॥ ३ ॥
क्वचिल्लुलितनीविसंत्रुटितहारभाराद्भुत-
व्युदस्तकुचचोलके घटितहस्तमात्तालकम् ॥
प्रदष्टरदनच्छदं त्रिदशवारवामभ्रुवा
समं समरमारभत्स्मरजयाय कश्चित्कृती ॥ ४ ॥
इति सपदि विलोकयन्नयज्ञो
दिविचरकेलिकलाकलापमारात् ।
सुरसदनसदो विनिन्द्य दूरात् ॥
त्वरितपदं प्रययावसज्जमानः ॥ ५ ॥

अपि च ।

गीर्वाणवाणिनीभिः सहपुण्यजनव्ययोपयोग्याभिः ॥
रमतः सुरानमन्यत राजा वाराङ्गनाभिरिव लुब्धान् ॥ ६ ॥

इत्यतिव्रज्य वृन्दारकवृन्दममन्दगतेन तत्पुरस्थान्यतिक्रमितुं कृतवेगे भृगौ ।

१ वेगेनेत्यर्थः । २ नीतिज्ञः ।

स्वर्लोकं समतीत्य गच्छति पुरस्तस्मिन्नतर्किस्फुटं
देवैर्वासरमात्रलङ्घितहरिश्चक्रः स सौरो हरिः ॥
किंवा पादपपादपाटनपटुस्तीव्रो नभस्वान्पुनः
काकुत्स्थस्य किमुत्पथाशराशिरःसञ्चारसारः शरः ॥७॥

एवं तर्कितवत्सु सुपर्वसु महर्लोकादिलोकानतिक्रम्य किन्नरैः किन्नरीभिः समं सततं सङ्गीतविनुतरिङ्गत्तरङ्गां गङ्गामवगाह्याग्रतः प्रतस्थे ।

जनकभवावृत्तान्तं विज्ञातुं व्योमवर्त्मनेव सुधीः ॥
रभसा लङ्कास्थानं विधिसूनुरगात् समीरसूनुरिव ॥ ८ ॥
सत्यलोकाभिधा यस्य सार्थकानन्यपेक्षया ॥
नान्धस्येव पितृप्रीत्या नाम राजीवलोचनः ॥ ९ ॥
न यत्र गच्छन्त्यवसंघसंगिनो न नास्तिकाचारपथानुसारिणः ॥
न योगनैष्ठिक्यशमाद्यकारिणस्ते यान्ति येधर्मधनैकशालिनः१०॥

यस्मिञ्छ्रीमद्भगवतो विराड्रूपस्य विष्णोः शिरोभूते स्वीकृताकृतयः श्रुतयः समवलोक्यन्ते । नैतावतैव ।

संवत्सरायनयुगर्तुसपक्षमास-
काष्ठाक्षणप्रहरवत्समुहूर्तकाद्याः ॥
कालप्रधानमहदिन्द्रियचित्तधर्म-
प्राणादयस्तनुभृतो निवसन्ति यस्मिन् ॥

यश्च ।

---

१ ज्ञात्वा । २ हनूमान् ।

बृहद्व्रतवतां प्रेङ्खद्विमानैः सर्वतो वृतः ॥
यथा सूर्योदयोन्मीलत्पद्मकोशः शिलीमुखैः ॥ ११ ॥

परिखाप्राकारोन्नतरगोपुरैः सर्वतः कमनीयतमस्तमांसि स्वकान्तिकल्याकवलयन् विराजते। यत्समंततः सततवसद्वसन्ताञ्चितवासं कारिकासिकुसुमसौरभ्यलुभ्यन्मधुकरनिकरमृदुमधुरझाङ्कारभिसाराव्यापृतविरहाधीरमधुकरीगणपक्षविपक्षोत्पवमानसञ्चलन्मञ्जुसन्तानतरुपल्लवैरनिशं दिव्याङ्गनासंगातिसक्तानां यूनां कृतमारविडम्बनानि सन्त्युपवनानि ॥ १३ ॥

यत्र स्वयं सृष्टिविधानदक्षो दक्षादिकाध्यक्षगृहीतशिक्षः ॥
साक्षात्स्वयम्भूर्निवसत्यभीक्ष्णं कः क्षीणधीस्तं क्षमते प्रतोष्टुम् १४

यस्मिन्निखिलजगन्निर्माणवैदग्ध्यनिधेर्विधेरस्ति सभा। यस्यामखिलनिगमार्थपरिशीलनपरिज्ञातधर्माद्यनेकसाधनसमूहपरिहृतहृत्कषायास्तत्क्षणे मोक्षपदप्राप्तिक्षमा अपि स्वोपास्यचतुरास्याभिमत्या सम्प्राप्तद्विपरार्धावसानव्यवधानाः पूर्वचित्याद्यप्सरसां मधुमाधुरीसमधुरीकरणपटुमाधुर्यसरसङ्गीतश्रवणजनितानन्दतुन्दिलमनसस्तपस्विनः सभ्यत्वं भजन्ति। यस्यां च वासवादिविबुधविद्याधरसिद्धगन्धर्वैर्निजमुकुटतटखचितविमलहीरनीराजितचरणराजीवः प्रजासर्गनोदितप्रजापतिमण्डलो जगन्निर्माणप्रवणान्तःकरणः स्वीयमध्यासनमध्यास्ते। तस्मिन्महताध्वना सञ्चरन् क्काप्यसज्जमानोद्यैव मज्जनहृज्ज्ञानामीति सज्जमानः सज्जनाग्रणीः पथि

---

१ भृङ्गसमुदाय ।

पथि नमज्जननमस्यानपेक्षो विघटितपट्टकपाटिकाद्वारः समतिक्रम्य इन्द्रनीलमणिविरचितसम्यक्कुट्टिमान्तरान्तरनिबद्धविधुकान्तकान्त्युपहसितभरणं सभाङ्गणमुल्लङ्घ्य भृगुः ।

परिहृततिमिरौघं पावकोद्धर्तकार्त-
स्वरविरचितभित्तिव्युप्तरत्नप्रभाभिः ॥
अथ झटिति सभान्तं न्यस्य भीतिर्दिवेशे
निजजनकसुतत्यद्भूतटीसूत्रधारः ॥ १५ ॥

सति कृतप्रवेशे तस्मिन् ।

चिरसङ्गतयोः पितृपुत्रयोः प्रियसङ्गमम् ॥
पश्यामो हन्त हृष्यामः प्रणयोद्रेकदर्शनात् ॥ १६ ॥

एवं समुत्सुकेषु सभासत्सु भृगुरपि विधातुरविदूरे सञ्चरन्नप्यकृतगुणवर्णनप्रणामः स्वप्रौढं नाटयन् सार्वज्ञं निजपितरमनवेक्ष्यैव संविवेश ।

सानन्दोपि सवन्दनादिषु पितुस्त्यक्तार्यमर्यादव-
त्सावज्ञं न चकार कारणवशात्तस्मै प्रणामादिकम् ॥
सोत्कण्ठापि चिरागतप्रियपरिष्वङ्गाय लज्जावशा-
दुन्मुक्तप्रणयेव भर्तरि परीरम्भं सतीवाङ्गना ॥ १७ ॥

तत्रावसरे सदःसमक्षमात्मावहेलं मन्वानः स मन्वादिजनपिता कमलासनः ।

रोषावेशकषायिलोचनगुणभ्रूचापवेगच्युता-
पाङ्गोद्दामशिलीमुखैः स बिभिदे हृत्पङ्कजातं भृगोः ॥

१ कार्तस्वरं सुवर्णम् । २ प्रणयः प्रीतिः उद्रेकः अतिशयः । ३ गतप्रीतिः ।

नैव स्नेहवशेन ते विदधिरे भेदं मुदा रेमिरे
तस्मिन्नस्तमितासु ते पुनरहो मोहस्य चित्रा गतिः ॥१८॥

एवमपि रोधनिःशेषितधृतिर्विधूतनयं निजतनयं दिधक्षन्निव विलोकयांचक्रे ।

आश्चर्यं किमिदमधीरमानसानां
क्रोधो यद्धरतितरां धृतिं नराणाम् ॥
यस्यास्योदयसमकालमेव चक्रे
सावज्ञं शतधृतिमाशु धैर्यरिक्तम् ॥ १९ ॥

पुनः स्वतनयेऽविनयसम्भवः कथमित्याशङ्क्य चिरं चिन्तयाञ्चकार ।

दक्षा दक्षादयः सर्वे तनया नयवर्त्मनि ॥
अयं कथमिवोत्पन्नः चन्दनात्कुटजाङ्कुरः ॥ २० ॥
विस्पष्टं दुष्टसङ्गेन कष्टं भ्रष्टो हि मत्सुतः ॥
न किं मृगमदामोदो हिङ्गुसंगेन नश्यति ॥ २१ ॥

तथाभूतानां केषाञ्चित्सङ्गेनैतद्भावं प्राप्तस्यास्य दृगौद्धत्येन किमप्याश्चर्यम् ।

काकानां कुरुते नतेन फणिनां दंशेन हिंसाशया
व्याघ्राणामसदाप्लुतः सुवसनच्छेदेन वित्तः क्षणात् ॥
क्रोडानामथ रक्षसां द्विजवधाद्दुर्वायुना पानतो
दुष्टानामनयादिदुर्गुणचयाद्वा हन्त को विस्मयः ॥२२ ॥

---

१ भ्रष्टनीतिम् । २ दग्धुमिच्छन् । ३ दृष्ट्युन्मत्तेन ।

अथ वा नैकस्य सर्वाण्यपत्यानि गुणैः समान्येव भवन्तीति-विस्मयः ।

कमला[1]सुधासुधाकरहालाहलशंखवारुणीकरिणः
तरुतुरगधेनुभिषगप्सरसः सिन्धोरपत्यानि ॥ २३ ॥

अपि च ।

त एते सूनवः ख्याता नूनं किरणमालिनः ॥
भिषजावश्विनौ शास्ता यमः क्रूरः शनैश्चरः ॥ २४ ॥
पटीयाननघः श्रीमान् वदान्योपीच्यदर्शनः ॥
विनीतस्तनयः पुण्यैरगण्यैरिह लभ्यते ॥ २५ ॥

तदकृतभूरिसुकृतोहमेव किमेतेन शिक्षितेनेति विचारपरवशे मनसि विमनसिं ।

सम्बन्धभाषणमुखाकृतिभिः परेषां
जानन्ति ह्यचरममध्यमबुद्धिमन्तः ॥
तत्रार्यधीर्भृगुरतः पितुरिङ्गितेन
स्वान्तं प्रचण्डतरकोपवशं बुबोध ॥ २६ ॥

बुद्ध्या पितुस्तेन कृतावमाने हेतुं विनिश्चेतुमलं न सभ्याः ॥
एवं हि गम्भीरतरान्तरास्ते प्रारम्भदुर्ज्ञेयविधेयमार्गाः ॥२७॥

एवं स्वपितरि मुनिरुपदिष्टशान्ते कारुण्यादिसद्गुणाभावमनुभूय ततः स्वौद्धत्यपरिहाराय धातारमनुप्रणमन् सरस्वतीतीरस्थमुनिजनादेशकरोहं न ज्ञेयमुद्धतत्वमित्यनुवेलं विज्ञापयांबभूव । ततः । स निःशोषितकोपपङ्कः पङ्कजासनः सविनयं निजच-

---

१ लक्ष्मीः । २ बृहस्पतिः ।

रणप्रणतं भृगुमुत्थाप्य शिशिरतममात्मजालिङ्गनानन्दं क्षणमनुभूतवान् ।

कर्पूरः स हिमालयः समलयः क्ष्मानन्दनश्चन्दनः
सप्रालेयरविः शुचिप्रवहतां पूरः सरित्पाथसाम् ॥
स प्रातः शिशिरो मरुत्कमलिनीनालं परेपीदृशाः
पुत्रालिङ्गनपथ्यशैत्यनिवहस्यार्हन्ति नैते कलाम् ॥ २८ ॥

लोकोत्तरमस्येदं दाक्ष्यमिति सविस्मयेषु सभ्येषु ॥
निजपितरमनुज्ञाप्य प्रस्थानं चाकरोद्भृगुस्तस्मात् ॥ २९ ॥

इति श्रीमत्सूरीन्द्ररामकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्प्वां तृतीयस्तबकः ॥ ३ ॥

चतुर्थः स्तबकः ।

ततः कतिपयक्षणैः प्रणतजान्मिजन्मार्जित-
प्रभूतदुरितद्रुमक्षयदवस्य गौरीपतेः ॥
शिलोच्चयमगाद्द्रुतं द्रुहिणसुनुरुत्संसर-
त्समीरणरयाधिकप्रबललोललोलागतिः ॥ १ ॥

ततो विदूरे पुर एव पुरारिगिरिमपश्यत् ।

स्वर्गङ्गोदकफेनपारदसुधाकुन्देन्दुमुक्तास्फुर-
द्विद्युन्निर्जरधेनुनिर्मलपयःकर्पूरकम्बुप्रभाम् ॥
मुष्णन्युच्चतरेण कान्तिपटलेनात्युन्नतो राजते
कैलासः सुरधुर्यधूर्जटियशःसंघात एव ध्रुवम् ॥ २ ॥

यत्र ।

नोल्लासः पङ्कजानामविकसनमथो नैवमिन्दीवराणां
योगः कोकाङ्गनानामभिमतिरनिशं कामिनीनां न यस्मिन् ॥
तापः सञ्चारभाजां रविकरनिकरान्नेन्दुपीयूषभाजां
क्षुद्बोधश्चाण्डजानां त्रिपुरहरशिरश्चन्द्रिकासन्निधानात् ३
गौरीकर्पूरगौरोरगतुहिनकरोक्षादिभिः क्षीरगौरै-
र्हग्दोपान्ताय चात्तं नयनगलफणामध्यमुष्केषु नैल्यम् ॥
नूनं तस्मादिनाच्छस्फटिकमणिशिलाजालशाली स शैलः
प्रावृण्मेघानुकारिद्युतिभरमधुरान्सिन्धुरान्संदधार ॥ ४ ॥

इतो बकुलमण्डलं नवतमालमालामितः
कदम्बपटलीमितस्तिलकतालसन्धानितः ॥
इतश्च कदलीरितो विबुधपादपानां कुलं
पुपोष महतामहोच्छ्रितजनेनुकम्पाभरः ॥ ५ ॥

इति कौतूहलाञ्चितचित्तः स द्विजः क्षणमवलोकयांचक्रे । तस्मिन्ननवरतवसन्तावतारविस्फारितनवकिसलयकुसुमभराभुग्नब-न्धुरस्कन्धतरुसमारूढकलकण्ठकण्ठध्वानिप्रतिध्वानवति । अत्यु-च्चतरतरुशिखरारूढकिन्नरमिथुनषड्जादिस्वरगीयमानमहेशयशः-पीयूषमधुरिमाणमास्वाद्यानन्दसन्दोहपरवशतया विगलितस्मृतिः क्षणं बभ्राम । ततः कार्यवशादाप्तस्मृतिर्भृगुः । हरचरणराजीवा-

१ सूर्यकान्तमणि—प्रफुल्लितः । २ बन्धुरो वृक्षविशेषः (सापल्या-चें झाड)।

लोकनोत्कण्ठितस्वान्तैर्विबुधविद्याधरतापसादिभिरनिशमभ्यस्तया पदव्या श्रीमन्महेशद्वारप्रदेशमाससाद।

भ्रमद्भ्रुकुटिविभ्रमद्विकटचण्डदण्डायुध-
प्रचण्डभटमण्डलीभुजभुजङ्गभङ्गक्षमैः॥
तुषारगिरिगौरवैः प्रथमयूथनाथाधिपैः
सुगुप्तमनिशं निशाकरकलावतंसानुगैः॥ ६॥

तत्र। निजनाथस्य शिवस्य अनुजन्मा कनिष्ठभ्राता अयं भृगुः पूर्वं रुद्रो भृगुरप्यनन्तरं ब्रह्मणः पुत्रोयामिति सविनयं नमद्भिः प्रमथगणैरनिवारित एव प्रविवेश।

वारणशतानि विप्रैः प्राप्यन्ते क्षुद्रभूपतेर्द्वारे॥
द्वारे धनदपतेरपि नैकमपि प्राप वारणं[1] स भृगुः॥ ७॥

अथ चपलपदं सदःसन्निधिं स विधिसुतः समासाद्य अतर्कितकार्यविधानदक्षः शोणाक्षिकोणेन क्षणमपश्यत् यस्मिंस्तत्त्वावमर्शहर्षिततनूरुहैः सनकादिसिद्धसमूहैरनुक्षणमुपास्यमानः स भगवान् भवः सततमास्ते।

गौरवं गीयते तस्य विमन्यैर्जगतां गुरोः॥
सद्योजातोपि यः प्राचामाचार्यपदवीं गतः॥ ८॥

क्व नारीपीनोरःप्रभवपरिरम्भव्यतिकरः
क्व शून्यव्यामोहव्यसनततिरात्मन्यभिरतिः॥
तयोरेकत्रैव स्थितिमपि निसर्गाद्विषमयोः
सदान्यस्तासूयं घटयितुमलं कस्तदपरः॥ ९॥

1 वारणं हस्ती निवृत्तिः।

यस्याद्भुतं चारित्रम् । यः सकललोकभवभयसंहरणोपि भव-भीमश्च सर्वामरमौलिस्थलीन्[1]युप्तचिन्तामणिरपि कपर्दी[2] । जगन्निवासोपि श्मशानवासः सर्वजगदन्[3]धःप्रदोपि भिक्षाशनः । जगत्प्रावरणोपि कौपीनधरः । दिक्पालार्पितश्रीरप्यकिंचनः । अहो मित्रपदवीं प्राप्तः कुबेरोप्येतत्प्रसादनात् विपुलसम्पद्धरोपि लोकेकृतघ्नतानिर्भयत्वेनास्य किंचनत्वं कथमुपेक्षते ।

कौपीनेन्दुकपालकृत्तिभासिते प्रेतास्थिमालाविष-
व्यालालङ्करणस्य सद्वयपतेरर्धाङ्गजायाकृतेः ॥
दारिद्र्यं दधतः श्मशानवसतेर्यद्गुह्यकेशः सखा
ख्यातोसौ धनदो मुधा बुधजनैर्यो नाभिजातः खलु ॥१०॥

अत्र कारणमेतदेवेत्यवगम्यते ।

लोके यत्किल वैभवं तदखिलं गौरीशकारुण्यतो
निःस्वत्वे खलु तस्य कारणमदः शङ्केहमेकं पुनः ॥
यक्षाक्रान्तधना हि यान्ति धनिनो नैःस्वं तु यक्षाधिपः
कोशो यस्य सदाधितिष्ठति न किं यास्यत्यसौ निःस्वताम् ११

स इत्थं सभोपान्ते तिष्ठन् स्वान्ते एव सविस्मयं तर्कयामास। ततो भगवानपि चिराद्रुपगतमात्मबन्धुमवलोक्य सोत्कण्ठम् ।

उत्सङ्गाच्छैलकन्यां त्वरितमपनयन्बन्धुविश्लेषदुःखं
स्वान्तादुत्कृत्य पीठात्त्वरितमथ सुहृत्स्नेहपाशाविव द्वौ ॥
दोर्दण्डौ सम्प्रसार्य प्रसभपदगतिः स्नेहविच्छिन्नचेता
आश्लेषार्थं समायाद्गुसविधमहो मोहपाशो बलीयान् ॥१२॥

---

१ व्युप्तः 'डुवप् बीजसंताने'क्तः । २ कपर्दो जटाजूटः 'कवडी'। ३ अन्धः अन्नम् । ५ कुबेरः ।

इत्थं नीलकण्ठं निजोपकण्ठं समागतमवेक्ष्य सतिरस्कारं भृगुरवोचत् । श्रूयतामनभिज्ञ ।

स्फुटं प्रीतिर्लोके समगुणवतामेव सुभगा
क्व ते शीलं भूषा चरितमथ वासः क्व च मम ॥
न मां स्प्रष्टुं योग्यः किमुत परिरब्धुं त्वमशुचिः
समीहे सम्बन्धं न तव भव दूरीभव जवात् ॥ १३ ॥

किंच ।

चिताभसितभूषितं विगतशौचमाभीषणं
कपालवदशोभनं शववितण्डमुण्डस्रजा ॥
श्मशानमिव ते वपुर्यदनवेक्षणीयं सदा
सदाचरणशालिनः किल न रन्तुमस्मिन् क्षमः ॥ १४ ॥

एवमखिलश्रुतिनिकरसंस्तुतपदपङ्कजः शङ्करः अकारणं दुरुक्तैस्तुदन्तं भृगुं शोणायमानदृक्कोणेनावलोक्य ।

कोपाटोपावधूतभ्रुकुटितटभवद्दान्तसम्पातदीप्य-
द्भालस्थोदग्रवह्निप्रसरदुरुतरज्वालमालावलीढम् ॥
ब्रह्माण्डं संविधित्सन्निव पवनगतिर्वाडवं हन्तुमुच्चै-
रुद्यम्योद्दामशूलं प्रमथपतिरगादाशु वीतानुरागः ॥ १५ ॥

तं प्रत्यतिपरुषतरमभाषत ।

---

१ अशुद्धम् । २ कुम्भशकलयुक्तं पक्षे भिक्षापात्र(परळ)युक्तम् । ३ संस्तुतपादकमलः । ४ क्रोधवेशेनावधूतं यद्भ्रुकुटितटं तन्मध्ये उत्पन्नः दान्तसम्पातो दमितवेगो भालस्थः प्रचण्डः वह्निस्तृतीयनेत्रानलः तस्य प्रसरन्त्यः उरुतराः अतिशयेन ज्वालमालाः ज्वालासमूहाः तेनावलीढं व्याप्तम् । ५ दग्धुमिच्छन् । ६ शिवः ।

सत्रान्नपीवरनितम्ब कथं बतासि
त्वं नित्यहोमभवधूमविधूसराक्षः ॥
किं मर्तुकाम इव जल्पसि मामनल्पं
शूलाहतस्त्यज कुलायमिदं मदग्रे ॥ १६ ॥

एवं भगवतः खण्डपरशोरकाण्डविध्यण्डभङ्गशङ्काशंसिनृशंसरोषभीषणानलज्वालावलिषु पतङ्गायितमात्मानमवेक्ष्य स भृगुर्द्धमद्राग्रः सरभसमभयलम्भनाय श्रीशम्भुसम्भावनीयसौभाग्यभुवं भवानीं संस्तवैरदम्भं सम्भावयामास ।

सरम्भसतरसरवाच्चण्डदोर्दण्डसन्मण्डलाकृष्टकोदण्डदण्डाग्रनिर्मुक्तनालीकरंहस्त्रसन्न्यस्तशस्त्रासुरस्तोमसम्भावितोदारपादाम्बुजे प्रमथितजगदण्डवेतण्डदण्डायुधक्रोधानस्फूर्जतप्रोद्भवद्भीतिविभ्यन्नताधिप्रशान्तिक्षमोदारकीर्तीन्दुभूरिप्रभापूरिताशेषदिग्मण्डले ॥ प्रचलदमलकर्णताटङ्ककोपान्तसञ्युतस्फीरकोद्रच्छदच्छप्रभाचक्रवालस्फुटोदारसञ्चारलीलाभिभूतोदितग्रीष्मतिग्मांशुतिग्मप्रभे । प्रकुपितशिवकोपसम्प्रच्यवद्भूरिदानोदयोद्दामदर्पान्धगन्धाद्विपालानसंदर्शने पाहि मामद्य भूताधिपोदग्रशूलाज्जगद्धात्रि तुभ्यं नमः ॥ १७ ॥

तदानीमनुकम्पया तदवनाय ।
दरद्योतोदारप्रहसितगुणाकृष्टपुरजि-
न्मनोमीनामानापनयनविधौ व्यग्रमनसा ॥

१ कुलाय जीवस्थानं देहमिति यावत् । २ नालीका बाणाः । ३ हस्तिबन्धनस्तम्भः । ४ दरः शङ्खस्तस्य द्योत इव उदारं प्रहसितं हास्यम् ।

सदा भाव्यं यस्याः प्रमथपतिना प्रादुरभव-
च्छिवा साक्षाद्दक्षान्धकदमनकोपप्रशमने ॥ १८ ॥

क्रोधोद्धतान्धकसपत्नविरञ्चिसून्वो-
र्मध्ये रराज गिरिराजसुता नतभ्रूः ॥
लोकत्रयान्तकरमृत्युमुमूर्षुमध्ये
दिव्या जरामृतिहराऽमृतवल्लरीव ॥ १९ ॥

अत्रान्तरे ।

प्रदोषप्रारम्भे दरविकसदिन्दीवरदलो-
ल्लसल्लीलालास्याह्वतिपटुरपाङ्गो नगभुवः ॥
भृगोर्भ्रश्यद्बुद्धेर्भयमपनयन्नाविरभव-
द्दृशं कोपाविष्टं शमनशमितारं च शमयन् ॥ २० ॥

तदानीम् ।

प्रभवति मत्प्रतिघातादनिशमसाविति समत्सरमनङ्गः ॥
दुर्गापाङ्गसहायः कोपान्ते शिवमनस्यथाविरभूत् ॥२१॥

ततः पञ्चेषुशरवञ्चितकुरङ्गमनङ्गरिपुमवगम्य विरञ्चिसुताच-
पलतरप्रस्खलदङ्गुलिकसंचारसञ्चालितवीणागुणनिचयसम्भूतगम्भी-
रमधुरस्वरमाधुरीविडम्बनपटुतरेण सविनयमिदमूचेऽचलकन्या ।

अविदितपरिणामः कर्मणामप्रवीणः
प्रवणमतिरथास्ते तेष्वदस्तावदास्ताम् ॥
त्वमसि विदिततत्त्वो दुष्कलस्यास्य कस्माद्-
द्विजमनुजमिमं ते देवरं मभिहंसि ॥ २२ ॥

---

१ अन्धकसपत्नः शङ्करः । २ प्रवणमतिः नम्रमतिः । ३ ब्रह्मणः सका-शाद्रुद्रस्य भृगोश्चोत्पत्तिरतः पार्वत्या भृगौ देवरत्वम् ।

इति तुहिनगिरीन्द्रकन्यकास्यप्रवचनपाशनिबद्धहृद्विहङ्गे ॥
गतवति शममीश्वरे स सद्यश्चपलपदमपासरदस्य दृष्टिपातात् २३

कुपितमृगेन्द्रमुखादिव प्रमुक्त
श्चकितविलोलविलोचनः कुरङ्गः ॥
चपलपदं तमसः परं पुरस्ता-
त्स भृगुरगारमगाद्ध्वान्तकस्य ॥ २४ ॥

इति श्रीमत्सूरीन्द्ररामकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्प्वां चतुर्थस्तबकः ॥ ४ ॥

—०:०—

पञ्चमस्तबकः ।

ततोऽध्वनि गच्छन् भृगुः सहर्षम् । अहो मुनिवराशीर्वचनकवचेनैवाद्य संरक्षितोस्मीति वदन्नकस्मादेव पुरस्तेजसां राशिमपश्यत् । किमेतदिति तत्र सादरं दृष्टिं प्रसार्य श्रीरमणचरणपरिचरणावाप्तसालोक्यानां महाभागवतानां शरत्किरणमालिमण्डलोज्ज्वलप्रभैरनेकैः समानैरपि विमानैः सर्वतः परिवृतं श्रीमद्वैकुण्ठाख्यं लोकं ददर्श ।

मग्ना येतितरां पुरामपुनरावृत्त्यै पुराणः स्तुतः
श्रीशो यच्छरदिन्दुसुन्दरयशःपीयूषवारांनिधौ ॥

१ श्रीविष्णोः । २ समानाकृतिभिः । ३ विमानैः यानैः । ४ पुराणपुरुषः श्रीविष्णुः ।

ते मायापटलं व्युदस्य विगलत्तापत्रयाः सर्वतो
वैकुण्ठं खलु यान्ति नैवमपरे सारतरैः साधनैः ॥ १ ॥

किंच ।

नमन्नमुचिसूदनस्फुरदुदारमौल्युल्लस-
न्मणिप्रकरसंवलद्बहलकान्तिनीराजिते ॥
हरेः पदसरोरुहे रतिभृतां न भूयो भवो-
द्भवो भुवि भवान्तकृद्भुवनभाग्यभाजां सताम् ॥ २ ॥

अपि च ।

यस्याः शोभनशोणकूणितचलद्दृक्कोणनैसर्गिक-
श्लक्ष्णापाङ्गतरङ्गितेक्षणकृते यक्षेन्द्रदक्षादिभिः ॥
तप्यन्ते नितरामुरीकृतमहायत्नैर्यदावासतः
सा श्रीराश्रयते श्रियं श्रितनुतां लोकः स कैः स्तूयते ॥ ३ ॥
यत्रत्याः पशुपक्षिणोपि नितरामानन्दचिन्मूर्तयः
सर्वे शर्ववदुर्वनुग्रहजुषः क्षीरोदकन्यापतेः ॥
धन्यं तद्धि पशुत्वमेव महतां शोच्यं न यत्संमतः
श्रीशानुग्रहभाजनं तदितरव्यर्थं सुरत्वं दिवि ॥ ४ ॥
वैचित्र्यात्कर्मणां यत्र वैजात्यं नैव जन्मिनाम् ॥
नूनं मनोविनोदाय श्रियः कान्तेन कल्पितम् ॥ ५ ॥

अपि च ।

यत्रारामसुरम्यसीमविलसत्कासारतीराश्रितो
हंसीभिः स्मरदीपदीपनवरैर्भावैरपि भ्रामितः ॥

---

१ भक्तिधारकाणाम् । २ भवोद्भवः जन्मप्राप्तिः ।

हंसः कंसनिषूदनस्य यशसा माळापमालामिव
श्रुत्वोद्यत्कल[1]कण्ठकण्ठनिनदं तत्याज रत्यादरम् ॥ ६ ॥
अधरीकृतामरी[3]जनगानझरीमाधुरीधुरीणा[4]पि ॥
हरिचरणशरणमनसां न मनःक्षोभाय मधुकरी[5] गीतिः ॥७॥

अपि च ।

प्रोन्मीलन्नवपुष्पपल्लवफलोदारर्द्धिभारानतै-
रर्थिप्रार्थितकिंचिदर्थनिवहाविक्रयप्रदैः पादपैः ॥
स्वच्छा या सुविहारधीरमनसामस्तप्ररोहं पुन-
र्यत्राकारि मनोभिवाञ्छितफलासिद्धेरभावः सदा ॥८॥
ग्रावा[6]णो मणयो यत्र धेनवः कामधेनवः ॥
तरवः कल्पतरवो नराः श्रीशाः स्त्रियः श्रियः ॥ ९ ॥

स तस्मिन्नजात्मजः सुविशुद्धसुधामधवलिमाधरीकरणपटुसिद्धसौधावलीमध्यविन्यस्तशस्ताध्वना अतिविमलकान्तिकान्ताजनसहचरसिद्धगणगीयमानानवद्ययशः संशृण्वन् नमद्वृन्दारकवृन्दसंमदसञ्चलन्मौलिसंघविगलदनेकरत्नावलीसैकताचित्तं श्रीपतेर्द्वारप्रदेशमाससाद ।

द्वारे हीरप्रवराकिरणोद्योतिते वारणी[7]व-
व्याप्ते श्रीपत्यनुचरवराधिष्ठितेपि द्विजाग्र्यः ॥
चित्रं लेभ श्रुतिविदपि नो वारणं तत्र हेतु-
र्यस्मिन्नित्यं निवसति विभुर्वारणो[8]द्धारदक्षः ॥ १० ॥

---

१ कृष्णस्य । २ पक्षिशब्दम् । ३ अप्सरआदि । ४ धुरीणा अग्रस्थानास्थिता । ५ भृङ्गगुञ्जारवः । ६ शिलाः । ७ हस्तिसमुदायव्याप्ते पक्षे वारणमन्तर्गमन निषेधः । ८ गजेन्द्रमोक्षकर्तेत्यर्थः ।

तत्र सम्प्राप्तोऽनिवारितप्रवेशः स विप्रः क्षिप्रमन्तर्भवनमाविवेश।

प्रभूताकिरणावलीलसदनेकरत्नोपलैः
स्फुटं घटितकुट्टिमं चतुरदूतसंवेष्टितम् ॥
तदङ्गणमतीत्य स त्वरितमाविवेशाग्रतः
प्रभोः शयनशालिकानिकटमुत्कटोत्कण्ठया ॥ ११ ॥

तत्रानेकशतमणिमयस्तम्भराजिविराजितान्तरालां रुक्ममयकुड्यसंव्युप्तप्रदीपमणिदीपांशुजालविदलितनिःशेषतिमिरोपरोधांगवाक्षरन्ध्रनिर्गतसुरभिधूपामोदसुरभितहरिदन्तरालां। सुविशालां शयनशालां प्रविश्यापश्यत्।

पर्यङ्के सुरधेनुनिर्मलपयःफेनायमानोन्नमन्त्रोद्यत्कान्तिमदुत्तरच्छदवति प्रस्वापदत्तक्षणः ॥
पद्मालोलकरोपलालितपदः प्रद्योतमानः प्रभुः
शेते शर्वसरोरुहोद्भवमरुद्गीर्वाणनाथस्तुतः ॥ १२ ॥

तथाभूतं तमवलोक्य रुष्टो मुनिः। अहो कष्टमैश्वर्यमदपुष्टोऽयं धृष्टतया स्पष्टमस्मद्विधगरिष्ठागमनेपि नष्टवदभद्रां निद्रामनुभवति।

गृहमागतवति पूज्ये सुविनयसद्धर्मतत्परैर्मनुजैः ॥
प्रत्युत्थानादिविधिर्नूनमनुष्ठीयते न मदमत्तैः ॥ १३ ॥
विद्याभिजनजन्मौजोरूपयौवनबुद्धिजाः ॥
मदाः सर्वेपि नार्हन्ति श्रीमदस्य कलामपि ॥ १४ ॥

---

१ सुवासीकृतदिशामध्यम्। २ शर्वः शिवः। सरोरुहोद्भवो ब्रह्मा। मरुतः। गीर्वाणनाथ इन्द्रः। ३ ऐश्वर्यमदोन्मत्तः।

एवं मत्त्वा विवृतनयनः सञ्चलद्दन्तवासा-
रोषावेशाकलितमनसा निःश्वसन्नर्तितभ्रूः ॥
धावन्नुच्चः सरभसमहो श्रीमनोहारिविप्रः
श्रीशस्योरःसबलमघृणः स्वाङ्घ्रिणा संतताड ॥ १५ ॥

ततः प्रबुद्धो भगवान् ब्रह्मण्याग्रणीः करुणापीयूषरसपूरित-स्वान्तः स्वान्तिके भ्रान्तारक्तनयनमम्भोजंभूतनयनमवेक्ष्य तत्कृतासत्कृतासत्कृतिमविचिन्त्य निगमागमपारावारपरिशीलनेद्धोच्छदच्छमतिविभवमहानुभावबुद्धिसिद्धान्तितापवर्गप्रदविप्रानुवृत्तिरूपसद्धर्मं जनसंग्रहार्थं स्वयमाचरन् चपलपदं पर्यङ्काद्रुत्तीर्य सविनयमवनिसुरचरणकमलमुपसृत्य नमयाञ्चकार ।

पर्यङ्कोपर्युपावेश्य द्विजवर्यं तमार्यधीः ॥
सुरवर्यः समर्यादमुदारं वक्तुमुद्यतः ॥ १६ ॥

धन्योहं कृतकृत्यतामुपगतस्त्वत्पादसंदर्शनं
जातं मेतिचिरार्जितोरुसुकृतादद्यानवद्या जनिः ॥
किंवा दुष्कृतमस्ति यन्निकृतवान्प्रत्युद्गमप्रश्रय-
प्रत्युत्थाननमस्कृतीश्च कुशलप्रश्नं च तत्क्षम्यताम् ॥१७॥

चरितागस्यनभिज्ञे कुप्यति न दीनवत्सलाः सन्तः ॥
श्वासं विनैकमद्धा निद्रितमृतयोश्च कः पुनः पिशुनः॥ १८॥

प्रभूतदुरितावलीविदलिताद्य मे दौर्भगं
प्रणष्टमभवज्जगत्यतुलकीर्तिरत्युज्ज्वला ॥

१ स्वसमीपे । २ ब्रह्मणः पुत्रम् । ३ ब्राह्मणपादकमलम् । ४ जन्म । ५ कृतापराधे ।

जगत्त्रितयपावनो भुवनपालनाविर्भव-
द्बलस्तदखिलं भवच्चरणपद्मसंस्पर्शनात ॥ १९ ॥

किं च ।

भवेदाशीर्वचनाञ्जरया प्रतिमुक्तनव्यपदकमला ॥
चपलापि नैव मुञ्चति कमला मां तदनुरागहीनमपि॥२०॥
छायेवातिचला रमा कथमहं कुर्यां पुराणः पुमाने-
तस्याः परिपालनं त्विति परा चिन्ता ममाऽसीत्पुरा ॥
अद्य त्वत्पदमुद्रया तदवने दुर्भेद्यया शक्तया
संवृत्तोस्मि गतज्वरोत्र किमहं प्रत्यर्पये भो तव ॥ २१ ॥

किंच ।

मया प्राप्तं युष्माद्विधविबुधभूदेवचरण-
प्रसादाद्वैकुण्ठाद्यखिलबृहदैश्वर्यमतुलम् ॥
अतः सर्वस्वस्याप्यहमहह विश्राणनविधौ
भवेयं किंवालं किल समुपकर्तुं च भवताम् ॥ २२ ॥

अपि च ।

सुजातसरसीरुहान्तरदलान्तसन्मार्दवा-
धरीकरणपञ्चमं चरणपङ्कजातं तव ॥
स्वभावपविनिष्ठुरं प्रबलदानवेन्द्रायुध-
प्रघट्टनपतात्कणप्रकरशालिवक्षो मम ॥ २३ ॥

तदेतन्मदुत्वेनातिदूनं ते मदमिति नितान्तचिन्ताचित्तस्य मे मानसं दुनोतीति प्रत्युत सोऽच्युतस्तत्पदमङ्के निधाय शन्तमेन स्वपाणिना सशङ्कं पस्पर्श । नूनमत्र ।

१ दानविधौ । २ पविर्वज्रम् । ३ कल्याणतमेन ।

न प्रायो निःश्रीके श्रीस्पर्शिन्येव सेवनीयत्वम् ॥
हरिरप्यतः सिषेवे स्वस्योरासि रमाभिमृष्टपदम् ॥ २४ ॥
स्पर्शमणिर्निजघातुकमपि सदयमयो[1]पि हेमतां नयति ॥
हरिहृत्सङ्गा सगुणा द्विजहन्तमपि सेव्यतां तथा कमला॥ २५ ॥

किंच ।

हरेरुरसि संस्थितामपि निजाङ्घ्रिवानिन्दिरां
पदा भृगुरतिस्फुटं विरतिमन्वसस्याद्भुतम् ॥
ध्रुवं ननु तदादिकं द्विजपदापलग्नेव सा-
वतिष्ठति न तत्करेपि सुचिरं प्रयत्नार्जिता ॥ २६ ॥

ततः पुनः सवितर्कं भगवानाह । अहो बत तमोमुद्रया निद्रयाद्य मुषितोस्मि ।

अभद्रेयं निद्रा बत बललतामिस्त्रपदवी
बलाद्बालाबाला[2]नपि विपुलमोहं वितनुते ॥
तदेनां देवो वा न खलु मनुजो वातिबिभृया-
द्भ्रमाबिभ्रन्भ्रष्टो भवति सुकृतेभ्यस्त्वहमिव ॥ २७ ॥

पुनः सविनयम् ।

भो विद्वन्कुरु मय्यनुग्रहमिह प्राप्तोसि कस्माद्द्रुतं
तत्कार्यं वद साधये महदपि प्राणेन चार्थेन च ॥
वैकुण्ठं प्रपुनीहि पादरजसा विप्रास्तु मद्दैवतं
जीवाम्येष तदर्थमेव भवतां दासोस्मि निष्कैतवैः[3] ॥२८॥

इत्येवम् ।

१ अयः लोहम् । २ बालाबालान् बालान्वृद्धांस्तरुणानपि । ३ निष्कपटः ।

मधुरपदध्वनिललितां कलितसुवर्णामलंकृतां सरलाम् ।
ब्राह्मीमनवद्यगुणां गिरमवदन्मनोहरां श्रीशः ॥ २९ ॥

ततो ब्रह्मण्यदेवस्य श्रीपतेः प्रसन्नमुखराकासुधाकरकरोपनिष्पन्दनातिमधुरवाक्सुधाझरीसुरसमास्वाद्यापि द्विजाचित्तचकोरस्तृष्णान्तं न जगाम ।

प्रमोदादुत्तिष्ठद्विपुलपुलकालंकृतवपुः-
कलोन्मीलच्चक्षुर्विमलगलदानन्दसलिलः ॥
पृथुप्रेमोद्गाराकलितहृदयो गद्गदगलः
क्षणं तूष्णीमासीद्भृगुरुचितवामक्षमतया ॥ ३० ॥

ततः समाविर्भवत्प्रेमरसप्रसरपरवशं मानसं कृच्छ्रात्संस्तभ्य प्रभूतानन्दसन्दोहोद्भवद्भूर्यश्रुधारापिनद्धाक्षिणी प्रमृज्य श्रीमद्भगवतो वैकुण्ठपतेरकलङ्कमुखशशाङ्के दत्तचक्षुर्बद्धाञ्जलिर्भृगुः ।

वक्तव्यं किमु कञ्जनाभ[1] यदहं निर्हेतुकं ते रमा-
वासे वक्षसि साहसादकरवं हन्तावघातं पदा ॥
तन्मे सन्ततिदुष्कृतं न गणयन् यद्वन्दसे क्षम्यतां
दासोस्मीति वदन् कृपाजलनिधे ह्येतत्तवैवोचितम् ॥ ३१ ॥

अहो आश्चर्यमकारणकृतापराधितया परिवादार्हमपि[2] मां स्तौषि यतः ।

स्तव्यताव्यक्तमव्यस्ता व्याप्ता गुर्वनुवार्तिभिः ॥
पदा पितामहं[3] हत्वा पितामहमगां कथम् ॥ ३२ ॥

---

1 कमलनाभ । २ निन्दायोग्यम् । ३ भृगोः पितामहो विष्णुः ।

सर्वांगर्वसुपर्वशर्वबलभिद्दुर्वादिकव्यादिभि-
र्दिव्यश्राव्यसुकाव्यनव्यकृतिभिर्यस्तूयसे सर्वदा ॥
स त्वं सत्त्वनिधेऽसि किं मम पदस्पर्शात्कृतार्थः परं
ज्ञातं धर्मभृता त्वयाद्य महता ब्रह्मण्यताविष्कृता ॥२३

स्वेनावाप्तसमस्तनिस्तुलगुणग्रामोऽसि किं वाददे
त्वामाशीर्वचनं तथापि सैरिते देयं यथा तज्जलम् ॥
स्वस्त्यस्तु द्विजभक्तिरस्तु भवते श्रीरस्तु वास्तु क्षमा
वीर्यं धैर्यमपारमस्तु विजयः शान्तिर्यशोऽस्त्वस्तु शम्२४

भो सद्भक्तजनैकवत्सल जगद्धातर्धरोद्धारक
श्रीश स्वाश्रितकामपूर करुणापीयूषपाथोनिधे ॥
मामागस्कृतमद्य पाहि करुणापाङ्गेन येन त्वयाऽ-
द्यब्रह्मण्यकरीन्द्रमूर्धसु कृतं शार्दूलविक्रीडितम् ॥२५॥

मयि कुरु कृपावलोकं करुणाकर मामकोयमिति बुद्ध्या ॥
उचितं वाक्यमपरं मामनुजानीहि मापते यामि ॥ २६ ॥

ततः सरस्वतीरोधसि तापससमूहसन्निदेशवशादागतेन मया भवत्प्रसादात्कृतकार्यत्वमवाप्तम् । इति पुरुषोत्तममनुज्ञाप्य शिरसा तच्चरणावभिवाद्य तं प्रदक्षिणीकृत्य समुदथानुरागाकलितचित्तः स विप्रः क्षिप्रतरं प्रतस्थे ।

इति श्रीमत्सूरीन्द्रदासकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्प्वां पञ्चमःस्तवकः ॥ ५ ॥

---

१ सरिते नद्यै । २ ऋषिसंघाज्ञया । ३ सम्यगुदितप्रीतिव्याप्तमनाः ।

अथो विष्णुपदमेवैकं सेव्यमिति गाढमतिर्भृगुः विष्णुपदात्प्रस्थितोपि विष्णुपदाध्वना विष्णुपदानुरक्तान्मुनिजनानाभिनन्दयितुं भगवत्याः सरस्वत्यास्तीरमाजगाम ।

सोत्कण्ठनीलकण्ठोपकण्ठे मेघोदयो यथा ॥
तथा प्रादुरभूत्तेषामग्रेऽव्यग्रमतिर्भृगुः ॥ १ ॥

महर्षिभिश्च सानन्दगतिमुखप्रसृतिभ्यां कृतार्थोऽयमागत इत्यनुमितस्तानभिवाद्य तदुपदिष्टसुशासननिर्वाहकृदपि कुशासनं भेजे-

ततः सत्कृत्य मुनिभिः पृष्टस्तात यथा त्वया ॥
यद्यत्समनुभूतं तद्वदस्व मुनिसंसदि ॥ २ ॥

तन्निशम्य सहर्षं भृगुरवोचत् भवतां भगवतामाज्ञयाहं प्रथमं पारमेष्ठ्यपदं गतवान् । तत्र सदस्यकृतप्रणतिस्तुतिमुपविष्टं मामवलोक्य कुपितात्पितुः सकाशाद् मद्रक्षणे पुत्रस्नेह एवालं बभूव । ततः कैलासेपि मामागतमवलोक्य बन्धुस्नेहात् परिरब्धुमुपागतो मद्दुर्वचनक्षुभितमना रुद्रः शूलेन मां हन्तुं दुद्राव ।

बन्धुस्नेहः सुतस्नेहस्तयोर्मध्ये परो बली ॥
पूर्वोपकृत्या नश्येत द्वितीयो न कदाचन ॥ ३ ॥

तदातित्रस्तेन मया प्रार्थितया देव्या आगत्य कथञ्चिदहं विमोचितो वैकुण्ठं गत्वा प्रभोः शयनशालां प्रविश्य महान्तमनयमाकर्षमिति साश्रुपातम् ।

---

१ सुशासनं सम्यगाज्ञा । २ कुशासनं विष्टरं (कुशानां दर्भाणा मासनम्) । ३ ब्रह्मदेवस्थानम् । ४ अपकारेण ।

सुप्तं न प्रतिबोधयेदिति विधिं धिकृत्य मोहान्मृदु
श्लक्ष्णं पद्मकराधिवासितमुरः सुप्तस्य पत्युः श्रियः ॥
कष्टं निष्करुणं पदाभिहतवांस्तत्रापि शान्तिद्रुमो
यामूचे प्रतिबुध्य वाचमुचितां वक्तुं न सा शक्यते ॥ ४ ॥

तदा समुच्छलत्प्रेमभराकलितचित्ततया मयाप्युक्तम् ।

भो संवित्सुखशेवधे गुणनिधे सद्योगिहृत्सन्निधे
कारुण्यामृतवारिधे भवभयत्राणाय दत्तावधे ॥
पापग्रामललामधेयभजतां दुःखैणसत्पारधे
मय्यद्धा विनिधेहि हन्त करुणां मोहं पिधेहि द्रुतम् ॥ ५ ॥

करुणाजलदस्य तस्य श्रीनिवासस्य किं किं वर्णनीयम् ।

सा शान्तिः सविशुद्धभाग्यमहिमा स प्रौढिमा सा मतिः
सा सद्वाडवभक्तिरद्भुतनयः सप्रश्रयः सा कृपा ॥
सप्रेमप्रसरः सुधामधुरिमोद्गाराक्षरालंकृता
सा वाग्यत्स्मृतिमात्रतः स पुलकप्रेमाश्रुपातो मम ॥ ६ ॥

तस्मात् ।

किं देवैर्दिवि दिव्यसम्पदि पदभ्रंशैकचिन्ताकुलैः
किं वा सृष्टिविधानदीनमनसा पित्रा विधात्रा मम ॥
धूलिव्यालकपालशूलगरलाद्युग्रेण रुद्रेण वा
सेव्यः सर्वजनैः कृपाजलनिधिर्वैकुण्ठनाथो हरिः ॥ ७ ॥

किंच ।

---

१ दुःखरूप एणो मृगः तस्य पारधिः मृगयाकारी । २ सद्ब्राह्मणभक्तिः ।

वागक्षिश्रुतिहस्तमस्तकमदस्वान्तं प्रशान्तात्मना
पुंसात्यन्तहिताय विष्णुभजने योज्यं त्वदम्भं क्रमात् ॥
तल्लीलाकथने तदीक्षणविधौ तत्कीर्तने तच्छुभा-
र्चायां तत्र नमस्तदालयगतौ तच्चिन्तनेहर्निशम् ॥ ८ ॥

अपि च ।

ध्रुवो ध्रुवपदाधिपः शिशुरकारि दन्तावलः[1]
स्वपार्षदसदश्वरः भक्तातिवक्रनक्रार्दितः ॥
परागसि कृते जरोपि दिवि निर्जरो येन त-
त्किमन्यकृपणार्जनात्सकरुणाद्य नः सेव्यताम् ॥ ९ ॥

किं च ।

कुरङ्गोयमिति भ्रान्त्या व्याधो विव्याध तत्पदम् ॥
मत्यैवाहमसद्वृत्तः पदोरः[2] समताडयम् ॥ १० ॥

तस्माद् व्याधादप्यतिक्रूरकर्माणमपि मां यः स्तुतिपात्रं चकार । तस्मिन् शान्त्येकधाम्नि करुणापारावारे दीनवत्सले हरौ सेव्ये सति ये केवलमुदारार्थमेव धनमदान्धीकृतकृपणधनिकानुपासते तेवीव मन्दाः अहो कष्टं वृत्तं कृपणानाम् ।

प्राणादपि परो येषामर्थोऽनर्थावहश्चलः ॥
तदर्थं हन्त संत्यक्तं पुमर्थत्रयमर्थपैः[3][4] ॥ ११ ॥

पश्यन्त्वार्यास्तावत् ।

भो भो याचक दुर्गतकृपरशो कष्टं नकारा इमे
त्वद्देहे कति सन्ति तत्कथय मे तस्मिन्महान्विस्मयः ॥

---

१ दन्तावलो गजेन्द्रः । २ एतन्नामा व्याधः । ३ धर्मार्थकाममोक्षात् । ४ वित्तपालकैः ।

बाल्यात्तद्व्ययकारके त्वयि पुनस्त्वद्यापि नाभूत्क्षयः
किं जानासि न मूढ सोऽव्ययपदं प्राप्तस्तदन्तः कथम् ॥१२॥
अन्यच्च ।

गतदशनं वदनं ते तदपि कथं वदति नेति चित्रपदम् ॥
अर्थिन्किमत्र चित्रं तन्न रसनवत्त्वमस्ति तद्धेतुः ॥ १३ ॥
अपरं च ।

त्वद्गेहं भूरिसम्पत्कृपणकथममूद्ब्रूहि तस्मिन् विचारं
कोसौ यच्चाऽव्ययानां वदति मतमनेकार्थतां पाणिनीयम्[1] ॥
तच्छ्रुत्वा संविचार्य स्वयमहमभवं चाव्ययस्तद्विदित्वा
मह्यं स्वज्ञातिरित्थं सकरुणमभवत्साह्यभूतो नकारः ॥ १४ ॥
अत्राहं मन्ये ।

भोगेनात्र परत्र सद्वितरणव्याजाद्वदान्यैः[3] पुमान्
स्वर्वामाधाराबिम्बचुम्बनकृते वित्तं करोत्यात्मसात् ॥
मुङ्क्ते नेन्द्रियलौल्यसम्भवभिया स्वभोगभीतो ध्रुवं
नो दत्ते सुविचारशीलनपरो योगीव लुब्धः पुमान्॥१५॥

ईदृशानामपि द्वारि पराशापरवशमनसः कवयोपि मुधैवायुर्व्ययं कुर्वन्ति । तदस्तु नामालमीदृशाधमवार्तया मुमुक्षुभिस्तु सुविशुद्धशान्त्याद्यखिलसद्गुणगणातिदारिद्र्यमुद्रितान् ब्रह्मादीनापि विहाय दीनबन्धुः स एक एव सेवनीयः केशवः ।

भवभुजगभीतिशमनः स्वजनवृजिनभञ्जनो विपद्दमनः ॥
क्षीराब्धिसुतारमणः शरणागतपालनः सुराधीशः ॥ १६ ॥

१ अव्ययानामनेकार्थत्वामिति पाणिनीयं व्याकरणम् । २ अव्ययत्वात् । ३ दाता ।

न केवलं ज्वरनिवृत्त्यर्थमेव कटुक्काथस्येव भवतापनिवृत्यर्थमेव सेव्यत्वमस्य किंतु अतिसुभगतया मनोरमत्वादपीति ।

नीलाम्बुवाहद्युतिरम्बुजाक्षो निर्सर्गमन्दीस्मतसुन्दरास्यः ॥
कुन्दद्विजः पीनभुजः सुवक्षा मनोरमश्चिन्तयतां नतानाम् १७॥

किंच अस्य हरेराराधनेस्ति सर्वेषामप्याधिकारः ।

देवा वा दनुजास्तथा निशिचरा विप्राश्च शूद्राः स्त्रियो
ये चान्ये कुलकर्मजातिविकलाः पापाः कुयोनिस्थिताः ॥
ते सर्वेप्यधिकारिणोत्र भजने विष्णोस्त्रिधा सम्पत-
त्पादोद्भूतसरित्पवित्रितजगद्भारस्य भर्तुः श्रियः ॥ १८ ॥

किंच तस्यौपासनमार्गोपि नात्यायाससाध्यः ।

फलैर्वा पुष्पैर्वा नवकिसलयैर्वाथ सलिलैः
प्रसन्नैः सप्रेमप्रसरपरिदत्तैरपि सदा ॥
सदैश्वर्योद्रेकस्वसुखनिभृतस्तुष्यति हरि-
र्दयालुर्दीनानामनिशमतिशं दातुमुदितः ॥ १९ ॥

यस्यानवद्यगुणवर्णनपूर्तिमाप्तुं
शेषः सहस्त्रवदनोप्यनलं बभूव ॥
तत्रान्यपामरजनैः किल तस्य विष्णो-
रासाद्यते कथमनन्तगुणाब्धिपारः ॥ २० ॥

इति स्वानुभूतं वृत्तमत्यादरान्निवेद्य तूष्णींस्थिते तास्मिन् ह-

---

१ नीलमेघकान्तिः । २ निसर्गतः स्वभावतः । ३ कुन्दपुष्पवत् द्विजादन्ता यस्य स कुन्दद्विजः । ४ विकला विहीना इत्यर्थः । ५ नवपल्लवैः । ६ अतिशयेन कल्याणम् । ७ अपूर्णं यथातथा ।

विततनूरुहा महर्षय सहर्षं तमार्यवर्यं भृगुं मुनीन्द्रमभिनन्द्य स्वसत्रेन्यदेवतायजनमनादृत्य श्रीरमणचरणपरिचरणप्रवणान्तःकरणास्तमेवाराधयामासुः ।

सिद्धान्तितं निगमभूपतिना पुरैव
विष्णोः पदार्चनमनन्यमनन्यभक्त्या ॥
निर्णीय तत्तदनुवर्ति महर्षिवर्यै-
रादर्शितं सुखदमार्तिहरं नराणाम् ॥ २१ ॥
सर्वदा कमलोपेतं विचित्रपतनोचितम् ॥
कुंपदाक्रमणाख्यातं मावरं भज मावरम् ॥ २२ ॥
नखधवलकान्तिररुणं चरणतलं नीलमूर्ध्वमपि यस्य ॥
गङ्गा विधिजा यमुना स पुनातु हरेः पदप्रयागो माम् ॥ २३ ॥

इति रामकृष्णसूरिविरचितायां श्रीभार्गवचम्प्वां षष्ठस्तबकः ॥ ६ ॥

—०:०—

सप्तमः स्तवकः ।

अथ वैकुण्ठात्तस्मिन् गतवति भृगौ तदा अत्युत्कटकोपानलकीलाकलितकलुषतरान्तरा विप्रकृतनिजरमणावमत्यसहमाना सती सजलनयनापाङ्गावलोकनेन भगवन्मुखारविन्दमुदीक्षन्ती साङ्गुलिभङ्गं साक्षेपं इदमवदत् ।

१ अद्वितीयम् । २ पृथिव्याः पदेनाक्रमणेन ख्यातम् । ३ लक्ष्मीपतिम् । ४ मा अवरं इतिच्छेदः । ५ पदोपरितनीभागः । ६ कीला ज्वाला । ७ अवमतिः अपमानः ।

द्विजोयमुन्नद्ध इवाजपुत्रो निरागसः शान्तिसुखैकधाम्न ॥

पदा त्वहन्वक्षसि तेन्धबुद्धिर्निरङ्कुशा विप्रजना हि नूनम् ॥ १ ॥

हे कान्त तदेतद्वाक्यविनिपातेनादयं दण्ड्यो नोचेदहमितो गच्छामीति । ततो ब्रह्मण्यदेवो हरिः ।

निगमागमखगनीडं[1] वाडवकुलमुज्ज्वलं[2] ममैव सुखम् ॥

कथमुत्सहेपकर्त्तुं तदहं तद्विपादि मद्विपदयिते ॥ २ ॥

विप्रमोहभराक्रान्तस्वान्तोहं त्वमपि प्रिये ॥

विप्रवासफलं तस्मान्मम तेपि च निश्चितम् ॥ ३ ॥

यद्यपि त्वं हठादेव मामुत्सृज्य गमिष्यसि ॥

तेषामाशीर्वचःपाशबद्धैव पुनरेष्यसि ॥ ४ ॥

इत्येवं भगवद्वचनसंवर्धितामर्षधर्षितहृत्कमला कमला ।

मत्तोपि यदि ते नूनं मतो विप्रजनः प्रियः ॥

तस्य सद्मानि नैवाहं वसामि तव तन्मतेः ॥ ५ ॥

एवमुक्त्वा सरभसं रुषा वैकुण्ठान्निर्गत्य करवीरक्षेत्रं भुवि निवासाय रोचयामास । ततो भगवानपि तस्मात्कलहान्तरितरमानुनयार्थमादिवराहाध्यासितं अशेषशैलमौलिं शेषाचलमंशेन गत्वा तदनुमतेन तपश्छलात्तत्र निवासमकरोत् । इतः सर्वतः । सुभगतमे वैकुण्ठेपि स्वरूपानन्दनिवृत्तव्यामोहप्रसरः सर्वदात्मागमः परिपूर्णोपि रमाविरहव्यालातिव्याकुलीकृतमना मनागपि शममलभमानो मानवतीं तामेव दूयमानेन मनसा चिन्तयन् स्वभवनत्यागोद्यतमतिरासीत् ।

---

१ वेदशास्त्ररूपखगानां वसतिस्थानम् । २ ब्राह्मणकुलम् । ३ चेत्यध्याहारः ।

प्रेमाविलमतिविमलं सत्कुलमकलङ्कशीलमनुकूलम् ॥
लावण्यसरःकमलं सरलमलं किल कलत्रमिह विरलम् ६

ततः श्रीकान्तः स्वकान्ता क्व नु गतेति वितर्क्य निश्चिनोति।

वर्णनीयान्वयभुवां साध्वीनां सुन्दरभ्रुवाम् ॥
पितुर्वा पत्युरागारं गतिरन्यानयावहा ॥ ७ ॥

तन्नूनं क्षीरनिधेः स्वपितुरेवालयं गतेति निश्चित्य प्रमदासक्तचित्तानामेव व्यवस्थितिरीति लोकान्निदर्शयन्स्वयमेव क्षीराब्धिमुपजगाम । तत्रापि तामदृष्ट्वातिश्रान्ततया शेषपर्यङ्के क्षणं प्रस्वापदत्तावसरोभूत् । तत्रावसरे ।

दैत्यांशोद्भवभूरिभूपति चमूचक्रार्दितां गामिमा-
मादाय त्रिदशास्त्रिनेत्रविधयस्तीरं ययुः क्षीरधेः ॥
कृत्वाग्रे विधिमद्भुतामलपदस्तोत्रैः शनैरच्युतं
विध्वस्तस्वपदाश्रितापदमलं भक्तेष्टदं तुष्टुवुः ॥ ८ ॥

ततः कृपालुर्भगवान् उर्व्यां यदुकुले सर्वेपि सुपर्वाणस्तत्पत्न्यश्चांशेन सम्भवन्तु । ततः सहस्रवदनावामपि शौरिनार्योरपत्यतामुपेत्य भूभारं क्षपयिष्यावः । योगमायापि कार्यवशेन नन्दसद्मनि जनिष्यते इत्येवं ब्रह्माणमादिदेश ।

असांनिधानात्पद्मायास्तदानीं जगदीश्वरः ॥
तज्जन्मकथनं नैव कृतवान् परमेष्ठिने ॥ ९ ॥
हरेः स्वव्रजिनान्नानं भक्तदुःखं सुदुःसहम् ॥
अतस्तदवमुच्यापि श्रितत्राणार्थमुद्यतः ॥ १० ॥

१ सुकुलजानाम् ।

ततो देवान्प्रभूतं निवेद्य वसुन्धरामाश्वास्य वेधाः स्वधाम प्रत्यपद्यत। देवाश्च सर्वे प्रभोरादेशे तस्थुः । शेषोपि शौरिपत्न्यां रोहिण्यामवततार । ततः ।

मायामादिश्य हप्यद्दनुजनिकदने चण्डदोर्दण्डसारः
शौरेः क्षेत्रेथ साक्षात्स्वयमतुलगुणः प्रादुरासीदजन्मा ॥
लीलाविध्वस्तकंसाद्यखिलखलमदः प्राप्त दारानुदारा-
न्पार्थानापद्विमुक्तानकृत परिहरन् भारमुर्व्यां मुरारिः ॥१२॥
श्रीरपि भीमनृपसुता भूत्वा तदवाप्तयेऽनुरागवती ॥
हरये द्रुतं समहिनोच्छुभकरवीरप्रियाहामिति दूनम् १३

ततः कदाचिद्द्वारवत्यां विविधकामकलाकलापोपकरणालंकृतसद्मनि मकरध्वजवह्निविध्वस्तधैर्यद्रुमसुधामिवाधाय राधामङ्के पर्यङ्के निःशङ्कं पुलकाञ्चिताङ्ग्या तया सह दिव्यं तन्निजदयितमवेक्ष्य रोषदूतहृदयसद्मा पद्मा निश्वसन्ती पुनस्तत्सद्म संत्यज्य लोहदण्डं निर्जगाम ।

अपराधे प्रकुप्येत मयि श्रीरिति तद्भयात् ॥
हरावनपराधेपि रुष्टातो लोहदण्डभाक् ॥ १४ ॥

ततः श्रितजननिर्जरतरुः श्रीपतिरपि तद्विरहपरिश्रान्तस्वान्ततया विहाय स्वान्तःपुरं तदनुनेतुकामस्तामन्वेषयन्ननेकगिरिसरित्कान्ताराण्यतिविदितावगालितवत्सनद्यो दिग्वसन एव वल्लीकृताङ्गदः श्रीवैजयन्तीमीनकुण्डलालंकृतो भार्गवपदमुद्राङ्कितो-

---

१ शुभंकरीयो वीरो विष्णुः स एव प्रियो यस्य । शुभं यत्करवीरं नाम क्षेत्रं तदेव प्रियं यस्या इति वा । २ एतन्नामकं क्षेत्रम् ।

रस्थलः स्वप्रियां श्रियमुपलभ्य सानन्दं सान्त्वयामास । तत्रा विकलानुनयाश्चिन्तयामास ।

गृहिणी गृहमित्याहुस्तदर्थं वित्तसञ्चनी ॥
सा विरक्ताथ किं तेन धनेन सदनेन मे ॥ १५ ॥

तदत्र पुण्यतमक्षेत्रे सर्वस्वव्ययेनाहमपि तद्रूपश्चरामीति । तत्रावसरे ।

पितृभजनलीनमनसं मुनिवरमिह पुण्डरीकनामानम् ॥
वृत्वा पुरोधसं निजहृद्गतमस्मै निवेदयाञ्चक्रे ॥ १६ ॥

ततः सोपि पात्रापात्रविचारेणास्येशस्य प्रभूतवित्तव्ययः कथं स्यादिति विचार्य परमकारुणिको मुनिः । ज्ञानविज्ञानहीनानां मूढानां पापिनामपीत्यादिना मोक्षमुपलक्षीकृत्य मद्दत्तासने तिष्ठन्नेव सर्वस्वं प्रतिपादयेत्युपदिष्टवान् ।

तिष्ठन्नेवेत्युक्तं मुनिना यत्तत्र हेतुरयमेव
दीनाः सुदवीयांसोप्यस्य कृपालोकगोचराः सन्तु ॥ १७ ॥

मद्दत्तासन इत्यत्र हेतुर्यत्कृपया द्विजैः ॥
दत्तं तदचलं चास्य त्यागानर्हमपि स्फुटम् ॥ १८ ॥

तद्वाग्बन्धः स्वसिद्धामलविमलकलापालिताशेषलोकः
शोकघ्नः स्वाश्रितानामिति मुदितमनाः पुण्डरीकेण दत्ते ॥
तिष्ठन् पीठेष्टसिद्धित्रिदशविधिमुखावासवैकुण्ठसम्प-
त्सायुज्यादिप्रदानोप्यतमतिराजितो राजते दीनबन्धुः ॥१९॥

द्विजेन पुण्डरीकेण दर्शितेनाध्वनैव यत् ॥

---

१ गुरुम् ।

यात्यतः पुण्डरीकाक्षं मेनेहं विठ्ठलं विभुम् ॥ २० ॥

नामान्यस्य हरेः श्रुतिस्मृतिगणैरुक्तानि गौणान्यपि
प्रोद्गीतानि महात्मभिः प्रतिपदं तिष्ठन्त्यलं कोटिशः ॥
तत्राप्यत्र किलादरादुपनिषद्गीतश्रवाश्रीपति-
र्दीनानामनुकम्पयैव विदधे श्रीविठ्ठलेत्याह्वयम् ॥ २१ ॥

जघनाहितपाणिरुन्नतांसो मृदुमन्दस्मितसुन्दरास्यचन्द्रः ॥
समचारुपदेक्षणः शरण्यः स तु मां पातुतमां तमालनीलः २२

तदारभ्य अयं क्षेत्रराजोपि अघविध्वंसनस्य श्रीनिवासस्य निवासादघविध्वंसनः । श्रीनिवासश्चाह ।

ये मन्दाः स्वकलत्रपुत्रकनकाद्यासक्तचित्ताः सदा
यात्रामत्र विधातुमक्षमतया नैवागताः कर्हिचित् ॥
तेपि सोद्यमसम्भ्रमादपि बलादश्रद्धया दूरतो-
प्येनं वीक्ष्य यदृच्छयापि च सकृद्धन्याःस्युरुत्कलमषाः २३

यात्राद्वयमिहेशस्य दिवसे मासि वत्सरे ॥
नियमेनानुतिष्ठन्ति तेऽपुनर्भवभागिनः ॥ २४ ॥

शुचावप्यत्र सङ्गत्य शुचि तिष्ठन्ति किं जनाः ॥
श्रीविठ्ठलकृपालोकात् विशोकाः सभवन्त्यमी ॥ २५ ॥

किंच ।

पदजा यदविच्युता जडाधःपतना वक्रगतिश्च जाह्नवीयम् ॥
समतां किमु पुण्डरीकनाम्ना किल जह्नुद्विजसूनुना समेति२६

अपि च ।

---

१ विदा ज्ञानेन ठान् शठान् लाति गृह्णाति इति विठ्ठलः । २ आषाढे । ३ शुचि यथातथा ।

मुकुन्दमुचुकुन्दयो रहसि संविदे ब्राह्मणै-
रवाप्यमितरत्र नैवामिति यच्च सिद्धान्तितम् ॥
तदत्र पदमूर्जितं जगति सूकरेणार्जितं
प्रदक्षिणविधानतः सपदि पुण्डरीकालये ॥ २७ ॥
किं पुनः क्षेत्रराजस्य प्रदक्षिणविधौ फलम् ॥
जानाति दिवि वा भूमौ विबुधोपि न कश्चन ॥ २८ ॥

किंच ।

दशशतवदनोप्यलं न वक्तुं भवतनुजामहिमानमत्र यस्याम् ॥
स्ववृजिनपरिमार्जनाय सद्यः समभिसरन्ति हि मध्यमेद्धि नद्यः २९

अपि च ।

भीमापि या विबुधजनकमनीया तदपि न स्वैरबलेयम् ॥
सुजडापि वेणुनादानुसरणशीलापि बल्लवी नैव ॥ ३० ॥
गुर्वी तीर्थानामपि नीचपथालम्बिनी न पतितेयम् ॥
भवतनयापि भवघ्नी तदपि न पितृघातिनीति चित्रमिदम् ३१
क्षेत्रेषु तीर्थेषु च दैवतेषु भक्तेषु सर्वेष्वपि संगरिष्ठम् ॥
श्रीपुण्डरीकं त्वथ चन्द्रभागा श्रीपाण्डुरङ्गो मुनिपुण्डरीकः ३२
वृन्देहं सम्पूरीतमन्देहं देवमस्तसंदेहम्(?) ॥
किं देहं भरभजनैः किं ते त्वं ते क्षमाः पारित्रातुम्॥३३॥
वहवः सन्ति सुमनसः स्विष्टा इह कामदाः सकामानाम् ॥
धर्मार्थमोक्षवितरणपटुरेको जयति विठ्ठलो जगति ॥ ३४ ॥

---

१ भीमानाम्नी भयंकरा च । २ स्वर्गाङ्गना शब्दकारिणी च । ३ डलयोः सावर्ण्यो सुजला इत्यपि । ४ भवः संसारः शिवश्च ।

वन्दे देवशिखामणिं कलिमलप्रध्वंसदक्षं रमा-
नाथोद्भासितमौलिमानसलसद्राजीवरोलम्बकम् ॥
यश्चित्तं मुनिपुण्डरीकवचसा बद्धोप्यविद्यागुणै-
र्बद्धानुद्धरते नरान्नयवतो दीनान् दयाम्भोनिधिः ॥ ३५ ॥

अविरतमनुकम्पाकम्पदीपोरुकान्ति-
प्रशमितनतपापध्वान्तपङ्क्तिः समन्तात् ॥
विधिविबुधमुनीन्द्रैः सेव्यमानाङ्घ्रिपद्मः
सजलजलदनीलं विठ्ठलं तं नतोस्मि ॥ ३६ ॥

आस्तामेतत्सदुपनिषदां हृद्यमाद्यं सुविद्यै-
रावेद्यं यत्किमपि तमसः सन्निविष्टं पुरस्तात् ॥
अम्भोदाभं समपदकटिन्यस्तहस्तं स्मितास्यं
तिष्ठद्बल्यङ्गदमिह मनस्याविरास्तामिदं नः ॥ ३७ ॥

सान्द्रग्रावेन्द्रनीला किल बहलरजःसंनिहन्त्री जनित्री
सत्त्वानां स्वप्रभावाच्छशितरणितिरस्कारिणी तापहन्त्री ॥
सानन्दा नीलकण्ठाद्यभिमतराचिताविठ्ठलाख्यानुकम्पा
पाथोभिस्तर्पयन्ती हृदि वसतु मुदे कापि कादम्बिनी मे ३८

पतगपतितुरङ्गः कुञ्जकेलिप्रसङ्गः
कृतनतभवभङ्गः सन्मनःकञ्जभृङ्गः ॥
करविधृतरथाङ्गः पार्वतीशान्तरङ्ग-
श्छविविजितपतङ्गः पातु मां पाण्डुरङ्गः ॥ ३९ ॥

---

१ स्निग्धेन्द्रनीलमणिपाषाणवन्नीला ।

इत्थं वा कुसुमैर्मयाल्पमतिना चम्पूरियं निर्मिता
नार्हन्ते वनमालिनास्त्विति वरं व्रीडाजडीभूतधीः ॥
तावत्तत्स्मृतिमागतं तव वचो यद्यत्करोषीत्यहं
तेनावाप्तधृतिस्तवाङ्घ्रिकमले तामर्पये त्वन्मुदे ॥ ४० ॥

कथं वासौ मद्वाक् तव गुणगणौघं गणयितुं
क्षमा क्षामा[1] क्षामीकृत[2]दनुजदर्पाहिकशिपो ॥
तपः सम्पत्पूतामितमतिमदैश्वर्यमपि य-
द्यशःपारावारे रज इव निमग्नं महदपि ॥ ४१ ॥

न जानेहं पातञ्जल[3]कपिलकाणादकमुनि-
प्रबन्धान्नाधीतं नतवरदसारस्वतमपि[4] ॥
तथाप्यद्धा बद्धाः पितरमिव तोकस्य[5] नितरां
गिरो मे रोमाञ्चाञ्चितमथ भवन्तं विदधतु ॥ ४२ ॥

न विज्ञातं ज्ञेयं नहि तव च भक्तिर्न विरति-
स्तमस्त्यागो योगः स्वहितमथकर्मापि न कृतम् ॥
असह्यान्यायानां खनिरवनिभारोस्मि सदयं
दयाब्धे यद्युक्तं तव कुरु तदेवार्थिनि मयि ॥ ४३ ॥

गुणानामन्तस्ते न निगमपुराणागमशतै-
स्त्वया वा विज्ञातस्त्वमसि तदनन्तः किल यथा ॥

---

१ क्षामा अतिलघु । २ क्षामीकृता नाशिताः । ३ पातञ्जलं व्याकरणं कपिलेनोक्तं सांख्यं कणादेनोक्तं तर्कशास्त्रम् । ४ सारस्वतमपि व्याकरणम् । नयवा अलंकारादि । ५ बालस्य ।

तथा मे दोषाणामतसि[1]सुमसाधारणरुचे
नचेद्दीनं मामुद्धरासि वद कोन्योस्ति सदयः ॥ ४४ ॥

पिता माता भ्राता तनुजनिरुपास्यः प्रियतमो
गुरुस्त्राता मित्रं[2] सुहृद[3]पि भवानेव भगवन् ॥

दयालो दीनोयं त्विति दयय मामुद्धर हरे
हरे मां संसारव्यसनततिमादर्शय पदम् ॥ ४५ ॥

आर्त्तोद्धारपरायणत्वमिह ते नैसर्गिकं तद्भवान्
दीनं मां द्रुतमुद्धारिष्यति भयादित्यस्ति मे प्रत्ययः ॥

कैश्चित्किंकिलल्लोकलोचनतमःशान्त्यर्थमभ्यर्थित-
स्तेजोराशिरसौ सहस्रकिरणः प्राचीदिगन्तर्गतः ॥४६॥

भासत्सद्गुणभर्माणि त्रिजगतां पापापनुत्कर्माणि
स्वेषामार्पितशर्माणि श्रुतिमतोद्यद्धर्मभृद्धर्माणि ॥

शश्वत्पालनधर्मणि प्रियरहः क्रीडेन्दिरानर्मणि
प्रज्ञाताखिलमर्मणीह रमतां हृद्विठ्ठले ब्रह्मणि ॥ ४७ ॥

यत्सेव्यं तदसेव्यं नासेव्यभिति किमर्थना(?) ॥
इति निजमौग्ध्यविलज्जितबुद्धेर्मे तत्क्षमन्तु सत्कवयः॥४८॥

श्रीमद्विठ्ठलपादपद्मविगलत्पीयूषधारारस-
स्वादासक्ताविविक्ताचित्तमधुपश्रीरामसद्वंशभूः ॥

१ अतसि नाम 'जवस' इति भाषायाम् । २ अन्योन्योपकारकं मित्रम् ।
३ उपकारमनपेक्ष्योपकारी सुहृत् ।

ख्यातस्त्र्यम्बक इत्यथास्य तनयः सद्रामकृष्णाह्वय-
श्चम्पूकाव्यमिदं चकार स हरेर्दासोपनामा कविः ॥४

हृद्गतेन निदेशेन ह्यनीशेनापि यन्मया ॥
कृतं युक्तमयुक्तं वा श्रीविठ्ठलमुदेस्तु तत् ॥ ५० ॥

येनेत्थं यत्प्रीत्यैकाव्यमिदं कृतमतीव रसयुक्तम् ॥
तस्मिन्कवौ स विष्णुर्वत्सतरे गौरिवास्तु सुप्रीतः ॥५

इति श्रीमद्भक्तशिखामणिश्रीमद्रामान्वयसम्भूतत्र्यबकसुतरा
कृष्णविरचितभार्गवचम्प्वां सप्तमः स्तबकः ॥ ७ ॥

समाप्ता चम्पूः ।

मुद्रितमेतन्मुम्बय्यां गोपालनारायणजनतया स्वकी